

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARAP DİLİ VE BELAGATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARAP EDEBİYATINDA ANGAJE EDEBİYAT
AKIMI VE VAROLUŞÇULUK DÜŞÜNCEİ: ALİ
BEDİR'İN *BABA SARTRE* ADLI ROMANI
BAĞLAMINDA

Zeynep ALTINER

2501170009

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğretim Üyesi Muhammet GÜNAYDIN

İSTANBUL-2022

ÖZ

ARAP EDEBİYATINDA ANGAJE EDEBİYAT AKIMI VE VAROLUŞÇULUK DÜŞÜNCESİ: ALİ BEDİR'İN *BABA SARTRE* ADLI ROMANI BAĞLAMINDA

Bu çalışmanın temel amacı Iraklı yazar Ali Bedir'in *Baba Sartre* adlı romanını Varoluşçuluk Düşüncesi bağlamında incelemek, ironi, absürd, bulantı gibi kavramları romanın başkişisi Abdurrahman'ın sözde felsefi yaşamı üzerinden örneklendirmektir. Bu amaçla, Varoluşçuluk Düşüncesinin Avrupa ve Arap dünyasındaki seyrine, edebiyat-felsefe etkileşimine, Varoluşçuluk Düşüncesindeki kişinin özgürlük ve sorumluluğunu tanınması ve bu yolla diğer insanları etkilemesi bakımından edebiyatın işlevine de yer verilecek, bütün bunlarla bağlantılı olan, edebiyatta angajman meselesi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Angaje Edebiyat, Arap Edebiyatı, Ali Bedir, Baba Sartre, Varoluşçuluk, Felsefi Roman.

ABSTRACT

ENGAGED LITERATURE AND EXISTENTIALISM IN ARAB LITERATURE: WITHIN THE CONTEXT OF *PAPA SARTRE* BY ALI BADER

The main purpose of this study is to examine the Iraqi writer Ali Bader's novel *Papa Sartre* in the context of existentialism and to exemplify the concepts such as irony, absurdity and nausea through the so-called philosophical life of the central character of the novel, Abd al-Rahman. For this connection, the treatise will also include the course of existentialism in Europe and the Arab world, the interaction between literature and philosophy, the function of literature in the sense that the individual recognizes his/her freedom and responsibility in existentialism and influences other people in this way, and concerned with all, the issue of engagement in literature will be examined.

Keywords: Engaged Literature, Arabic Literature, Ali Bader, Papa Sartre, Existentialism, Philosophical Novel.

ÖNSÖZ

Kurgusal metinler bir fikri ortaya koymada, bir konuyu göz önüne sermede teorik metinlerden daha etkili, daha işlevseldir. Iraklı yazar Ali Bedir'in *Baba Sartre* adlı romanı bunun ilgi çekici bir örneğidir. Felsefe ve Fransız edebiyatı tahsili yapmış olan yazar ülkesinin 1950'lerdeki kültürel vaziyetini ironi ve hiciv öğelerini çokça kullandığı romanında etkin bir şekilde ortaya koymuştur. Çalışmamızda ele aldığımız, 20. yüzyılın sonunda geçen ve geri dönüş tekniğiyle yüzyılın ortalarını konu edinen romanı anlayabilmek için romanın yazıldığı ve olayların geçtiği yerlerdeki fikri hareketliliklere muttali olmak gerekiyordu. Bu gereklilik bizi Varoluşçuluk Düşüncesine, angaje edebiyata ve Arap varoluşçuluğuna götürdü. Romanda anlatılan sözde varoluşçu filozof Abdurrahman'ı ve yaşadığı dönemi anlayabilmek için onun, taklitçisi olduğu orijinal kişiler de çalışmada yer aldı. Dolayısıyla varoluşçuluğun mahiyetine dair bir bölüm ayırmakla beraber 20. yüzyılda Arap coğrafyasından Avrupa'ya giden öğrencilerin rolü, Arap dünyasındaki etkileşim, siyasi olaylardan etkilenen kültürel alan da çalışmaya dahil oldu.

Çalışmamızın giriş bölümünde varoluşçuluk felsefesine, onun Arap coğrafyasına nasıl intikal ettiğine, felsefenin edebiyatla ilişkisine ve bahsi geçen bu konular üzerine araştırma yaparken kaçınılmaz olarak karşılaştığımız angaje edebiyata genel olarak değindik.

Birinci bölümde Varoluşçuluk Düşüncesini ele aldık. Avrupa'dan Søren Kierkegaard ve Jean Paul Sartre örneklerini inceledik. Özellikle Sartre'in çağdaşları olan Arap düşünürlerin kendi coğrafyalarına bu düşünceyi nasıl taşıdıklarını, bu farklı ortamda aynı felsefenin nasıl başka bir form aldığını ortaya koymaya çalıştık. İkinci bölümde,

Varoluşçuluk Düşüncesinde Sartre'ın, üzerinde hususiyetle durduğu angaje edebiyat kavramını sanatın fonksiyonunu da irdeleyerek ele aldık; sömürge sonrası süreçte Arap dünyasında yazarın toplumdaki hassas rolünün ehemmiyetinin nasıl arttığını örneklemeye çalıştık. Üçüncü bölümde Ali Bedir'in hayatına ve eserlerine yer verdik. Dördüncü ve son bölümde ise içerdiği postmodern öğelerle, çeşitli Avrupalı ve Arap düşünörlere yaptığı göndermelerle, bir toplum eleştirisi olan *Baba Sartre*'ı inceledik ve onu yer yer Sartre'ın *Bulantı* adlı romanı ile mukayese ettik.

Çalışmamızda Türkçe, Arapça ve çoğunlukla İngilizce makale, kitap ve ansiklopedi maddelerinden istifade ettik. Türkçeye tercümesi bulunmayan *Baba Sartre*'ın Arapça aslından yararlandık. Röportaj, söyleşi, kitap tanıtımı, radyo ve tv programı gibi kaynaklar da istifade ettiklerimiz arasındadır.

Araştırmalarımız süresince Iraklı yazar Ali Bedir'e dair Türkçe herhangi bir tez veya makaleye rastlayamadık. Fiziki yakınlığa ters orantılı olarak, sınır komşularımızdan Irak'ın edebi hareketliliği ölkemizde yeterince ele alınmamaktadır. Adı geçen başarılı ve üretken yazarın Batı dillerinde olduğu kadar dilimizde de tanınması, incelenmesi, eserlerinin dilimize çevrilmesi temennimizdir.

Bu çalışma için verdiği tavsiyelerle Ali Bedir'i tanımama, dolayısıyla Varoluşçuluk Düşüncesi ve angaje edebiyat konularında çalışmama vesile olan tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Muhammet Günaydın'a teşekkür ederim.

Zeynep Altınır

İstanbul – 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM VAROLUŞÇULUK VE ARAP VAROLUŞÇULUĞU

I. VAROLUŞÇULUK.....	6
1. Dindar Varoluşçuluk: Søren Kierkegaard (1813- 1855).....	6
2. Ateist Varoluşçuluk: Jean Paul Sartre (1905-1980).....	9
II. ARAP VAROLUŞÇULUĞU	14
1. Bağımsızlık ve Yeni Umutlar	14
2. Siyasi Mücadeleye Yazıyla Destek Veren Aydınlar: <i>el-Âdâb</i> Dergisi .	16
3. Arap Varoluşçuluğunun Sonu	19

İKİNCİ BÖLÜM ANGAJE EDEBİYAT: EDEBİYATTA SORUMLULUK BİLİNCİ VE *İLTİZÂM*

I. EDEBİYAT VE <i>İLTİZÂM</i>	25
1. Klasik Arap Edebiyatı'nda <i>İltizâm</i>	26
II. SANAT NEDİR?	28
III. SANAT KİMİN İÇİNDİR?	29
IV. ÖZGÜRLÜK VE SORUMLULUK EKSENİNDE YAZAR	31
V. EDEBİYAT ESERİNDE GÂYE VE TARAFLILIK	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ALİ BEDİR'İN HAYATI, YAZARLIK ANLAYIŞI VE ESERLERİ

I. ALİ BEDİR'İN HAYATI VE YAZARLIK ANLAYIŞI	41
II. ALİ BEDİR'İN ESERLERİ	56

1. Roman-Hikaye	56
1. Araştırma-İnceleme	64
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BABA SARTRE ROMANI	
4.1. ÇOK YÖNLÜ BİR POSTMODERN ROMAN.....	67
4.2. SARTRE'İN BULANTI ROMANINDAN MUKAYESELERLE BABA SARTRE'DA VAROLUŞÇULUK.....	70
4.3. FİLOZOFUN ÖLÜMÜ.....	77
SONUÇ	79
KAYNAKLAR	80
ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR	82

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD. :	Amerika Birleşik Devletleri
Bk. :	Bakınız
C. :	Cilt
çev. :	Çeviren
DİA. :	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Fr. :	Fransızca
Hz. :	Hazreti
s. :	Sayfa

GİRİŞ

İlk çağlardan itibaren izlerini bulabildiğimiz ve 19. yüzyılda bir felsefi düşünce olarak ortaya çıkan varoluşçuluk tek bir homojen düşünceden ibaret olmayıp temelde özgür irade, bilinçli tercih ve şahsi sorumluluk üzerinden insanın evrende var olma biçimlerini analiz etme üzere tesis edilmiş felsefi bir görüştür. Klasik felsefenin insan davranışlarını objektif ve soyut anlama yaklaşımına karşı varoluşçuluk kültür, gelenek ve kuraldan bağımsız, bireysel insanı ele almayı savunur. “Geleneksel felsefenin soyut düşüncesi insanlığın sefaleti karşısında duygusuz kalmaktadır. Somut insana inemez, ona gereken önemi veremez, onu küçümser.”¹ Varoluşçulukta ise insan ferdî orijinalliği içinde biricik bir varlıktır.² Buna göre, var oluşundan önce bir özü, kim ve nasıl biri olacağına dair kendisi için tasarlanmış bir taslak bulunmayan insan hayattaki hakiki anlamı ve kendini arama yolculuğunda bir kişilik ortaya koymak ve varlığını anlamlandırmak için arayış içindedir.³

Varoluşçuluk insanın dünyada çaresiz ve zavallı bir biçimde bulunduğunu ileri sürer; onu evrene “atılmış” olarak tanımlar. Diğer varlıkların aksine insanın var olmadan önce bir özü, mahiyeti; sabit, belirli bir doğası olmadığından o bunu kendisi oluşturacaktır. Bu hususta özgürdür, hatta buna mahkûmdur. İnsanın özü onun hayattaki tercihleriyle şekillenir. İnsana adeta tanrısal bir konum veren bu düşüncede özgür iradesiyle ortaya koyduğu fiiller yoluyla kendini “oluşturan” insan aynı zamanda yaptığı eylemlerden mutlak olarak sorumludur.

¹ Frank Magill, *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992) 14.

² All About Philosophy (AAP), “Existentialism” (Erişim 30 Temmuz 2020).

³ AAP, “Existentialism”.

Varoluşçular edebiyatı felsefenin dışında tutmazlar. Varoluşçuluk Düşüncesinin 20. yüzyıldaki en etkili ismi olan Jean Paul Sartre, edebiyatla felsefe arasında güçlü bir ilişki olduğuna inanmıştır. Kendisi de düşünceleri yazıyla ifade etmenin imkanına dikkat çekerek gerek edebî, gerek felsefî ve siyasi metinlerinde inandığı değerleri okuyucusuyla paylaşmaktan geri durmamıştır. Bu anlamda angaje edebiyat⁴ II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından, Sartre'ın, sanatçının topluma karşı sorumlu olduğu düşüncesini ileri sürmesiyle revaç buldu. Bu, varoluşçu düşüncenin özgür irade ile eyleme geçme ilkesinin sanata uygulanması olarak anlaşılabilir. Bu düşünce “sanat için sanat” düşüncesine ve sorumluluğu okurundan çok sanatına olan “burjuva” yazara karşı bir tepki olarak yorumlanmıştır.⁵

Angaje edebiyat, siyasi konularda veya başka hususlarda taassup sahibi olmak yerine, özgürce yapılmış seçimleri sosyal olarak yararlı neticelere evirme sorumluluğunu içeren ahlâkî bir meydan okuma olarak ifade edilebilir. Sartre da “bağlandığı” değerleri yaşam alanına dahil etmek adına tiyatro ve roman yazar. Lafzi olarak angaje/güdümlü edebiyat propaganda iken buradaki terimleşmiş anlam Sartre'da bir aktivizm içermektedir. Dolayısıyla Sartre edebiyatın imkanlarını, insanın hayatını nasıl anlamlandıracağına dair, Varoluşçuluk Düşüncesi paralelinde işletmektedir. Böylece soyut teoriyi edebiyatla somutlaştırır, yaşamın içine koyar; edebiyatta metafizik boyutu açığa çıkarır.⁶

Avrupa'ya tahsil için giden öğrencilerin ve yabancı dil bilen yazarların tercümelere sayesinde Arap coğrafyasında ise Varoluşçuluk Düşüncesi ilgi görmüştür. Ancak

⁴ Fr: Littérature engagée.

⁵ Britannica, “littérature engagée” (Erişim 11 Aralık 2021).

⁶ ERÜ Edebiyat Fakültesi, “Düşüncenin İzinde XXIX: J. P. Sartre”, *YouTube* (26 Nis 2018).

burada, neşet ettiği bölgedeki anlamından farklılaşarak, o dönem yeni yeni bağımsızlık kazanan halkların adeta silkiniş ve yeniden doğuş projelerinin arkasındaki motivasyonlardan biri olmuştu. Bu meyanda felsefi ve edebi bakımdan şöhret bulmasının yanı sıra Jean Paul Sartre, siyasi görüşleri ve aktivist karakteriyle de Arap dünyasında umudun sembolü haline gelmişti. Ancak ülkesi Fransa'nın Cezayir politikasını eleştirmesi ve Cezayir'i desteklemesiyle kahramanlaşan filozofun Mısır ziyareti ve Arap-İsrail çekişmesinde İsrail yanlısı tutum alması Araplar arasında hayal kırıklığına sebep olmuştur. Öte yandan ne Mısır, ne Filistin, ne de bir başka Arap ülkesi o arzulanın siyasi ve kültürel kalkınmayı gerçekleştirememiş; Orta Doğu'da bağımsızlığını "yaşayabilen" bir ülke var olmamıştır. İşte Iraklı yazar Ali Bedir, Amerika'nın Irak'ı işgalinin hemen öncesinde yayımladığı romanı *Baba Sartre*'de Sartre varoluşçuluğuna öykünen Bağdatlı bir sözde filozofun hayatını anlatırken ortaya koyduğu manzara Arap dünyasında o netice vermeyen imar çabasının kültürel boyutuna dikkat çekmektedir.

1964 Bağdat doğumlu yazar Ali Bedir Bağdat Üniversitesi'nde felsefe ve Fransız edebiyatı okumuştur. Gazeteci ve savaş muhabiri olarak çalışan yazar romanlarında Irak'taki sosyal, siyasi ve kültürel yapıyı, "Arap dünyası ile Batı arasındaki zorlu ilişkiyi" ele almıştır.⁷ 20. yüzyılın ortalarında oldukça yoğun hissedilen "yeni, güçlü ve özgün Arap dünyası" tasarılarının akim kalışını, ideallerin bir bir nasıl çöktüğünü gözler önüne sermiştir.

Sartre gibi edebiyatın toplumsal değişimi sağlayan en önemli vasıta olduğuna inanan Bedir eserlerinde sömürge, göç, kimlik arayışı, diktatörlük, devrim, özgürlük, kadın

⁷ Susannah Tarbush, "Arab Authors at Suhrbak Festival Probe Writing Against the Grain", *The Tanjara* (Erişim 20 Aralık 2021).

hakları, azınlıklar, yabancılaşma, geleneğin yıkılması, “öteki” olma gibi konuları işlemiştir.⁸ Bedir ideolojik yoğunluklu, geçmişe kesin bir yargıyla bakan bir üslup kullanmaz. Edebiyatın -hususen romanın- imkanını ve etkisini teslim eden yazar eserlerinde hayatın içinden sunduğu kesitlerle vaki olanı ortaya koyarak resmi tarihin sarsılmaz zannedilen yapısını sarsar. Ona göre tarihin söylemediğini, göz ardı ettiğini roman söyler; tarih dış bünye ile ilgilenirken roman hislere, duygulara iner; sesi duyulmamışlara ses olur.⁹

Toplumsal ve siyasi eleştiri için önemli bir vesile olan mizahı bolca kullanan yazar bu yolla insanın karşılaştığı güç ve çelişkili durumları ifade etmiş; bireyin özgürlüklerini sınırlayan, baskılayan otoriteye karşı eserleriyle tepki vermiştir.¹⁰

Çalışmamızda önce çıkış noktasını ele alacağımız varoluşçuluğun Arap dünyasına sıçrayışını irdeleyecek sonra da orada kazandığı anlam üzerinde duracağız. Ardından hem Doğu’da hem Batı’da yazar ve düşünürlerin, üzerinde çokça durduğu, edebiyat ve felsefenin müşterek mevzuu olan angajman/adanmışlık kavramını da özgürlük ve sorumluluk kavramları çerçevesinde ele alacağız. Son olarak da bu sayılan meseleleri çağrıştıran *Baba Sartre* romanını edebi ve felsefi bağlamında teknik ve tür özellikleri açısından inceleyeceğiz.

⁸ Desirée Custers “A Talk With ‘Alî Bader’”, İssabramil (Erişim 18 Aralık 2021).

⁹ Al-Jazeera, er-Ravâi Ali Bedr: Edebu’l-Menfâ fi Ma’zaq, Görüşme, Kemâl er-Riyâhî, 21 Ağustos 2015 (Erişim 28.02.2022).

¹⁰ Nitekim varoluşçuluğu babası olarak bilinen Søren Kierkegaard da mizahı ciddi olarak ele almış, 1841’de “Daima Sokrates’e Telmihle, İroni Kavramına Dair” adlı tezini yazmıştır. Merold Westphal, “Søren Kierkegaard” *Britannica* (Erişim 4 Aralık 2021).

BİRİNCİ BÖLÜM
VAROLUŞÇULUK VE ARAP VAROLUŞÇULUĞU

I. VAROLUŞÇULUK

1. Dindar Varoluşçuluk: Søren Kierkegaard (1813- 1855)

Klasik Batı düşüncesinin nesnel yaklaşımına karşı öznelliği merkeze alan Varoluşçuluk Düşüncesinin örneklerine ve nüvelerine ilk çağlardan itibaren rastlansa da bu isimle ortaya çıkması 19. yüzyılda Danimarkalı filozof Søren Kierkegaard eliyle oldu. Çalışmaları genelde dini varoluş, özelde Hıristiyan inancının gerekliliği temeline dayanan filozof, ilk fikir çatışmasını öğrencilik yıllarında yaşadı. Hem babasına hem de içine doğduğu inancına karşı çıktı; aile evinden taşındı. Ancak 1838'de, babasının ölümünden hemen önce, hem babasıyla hem de Hıristiyan inancıyla uzlaştı; hayatını bu inanca adeta vakfetti.¹

Varoluşçuluğun dindar ekolünün temsilcisi sayılan Kierkegaard'a göre varoluşundan önce insanın bir özü yoktur; onun ne olacağına dair bir tasarının olması anlayışı Tanrı'ya şirk koşmaktır. Ona göre Tanrı insanı tam bir özgürlükle yaratmış, onlara kendileri olma, kendilerini yaratma ve oluşturma imkanı vermiştir. Kişi nasıl biri olacağına dair seçim yapmakta tamamen özgürdür; bu nedenle eylemlerinden tamamen sorumludur. Tam bir özgürlüğe sahip olmasaydı, sorumlu tutulamazdı. Biz -Tanrı'nın bizi yaratması sayesinde- varız, ama önceden belirlenmiş bir öz veya amaç ile değil; çünkü Tanrı bunu bizim karar verme özgürlüğümüze bırakmıştır. Özgürlük özümüzü kendimizin seçmesini gerekli kılar.² Öz ve anlam, bizim hazır bulduğumuz değil, içinde bulunduğumuz koşullarda eylemlerimizle, tepki ve

¹ Westphal, "Søren Kierkegaard".

² The Dartmouth Apologia, "Kierkegaard on God and the Origins of Existentialism" (Erişim 6 Aralık 2021).

tercihlerimizle elde ettiğimiz, oluşturduğumuz bir şeydir. İmkanlar ve ihtimaller her gün karşımıza çıkar, seçimlerimizle yola devam ederiz. Yaşamının anlamının ne olacağına karar vermek bireye kalmıştır. Seçmemek de bir tercihtir; ancak Kierkegaard'a göre kendimiz olmaktan kaçınmak, umutsuzluk içinde olmak günahıdır.³

İnsan için varoluştan önce bir özün ve sınırları belirlenmiş bir taslak modelin olmadığı düşüncesi Nietzsche sonrası gelişen ateist varoluşçulukla örtüşse de Kierkegaard ateist haleflerinden farklı olarak, var olmanın kaotik durumuna karşı çözüm olarak imanı ileri sürmüştür. Ona göre varoluş, rasyonalite ile açıklanamaz; onu anlamada akıl yetersizdir. Varlık ve anlam ölçülebilir unsurlara indirgenemez; anlam bulmak için gereken şey bellidir: Kanıt ve delil sonucu doğan inanç değil, salt imana dayalı bir “inanç sıçraması”.⁴

Varoluşçuluk Düşüncesinde sıkça geçen saçma, endişe, sorumluluk, öznellik, bunaltı, bulantı, korku ve kaygı gibi kavramların çoğu sistemli olarak Kierkegaard'da görülür. “Varoluşçuluğun babası” olarak bilinmesinin ve dindar varoluşçuluğun temsilcisi addedilmesinin yanı sıra Kierkegaard, Hegel ve Alman romantiklerine yönelik eleştirileri, sahasında rağbet görmüş ve kullanılagelmiş anahtar kavramları icadı, Danimarka kilise siyasetine müdahaleleri ve Hristiyan inancını mercek altına alma

³ Scotty Hendricks, “God’s Answer to Nietzsche, the Philosophy of Søren Kierkegaard” *Bigthink* (Erişim 9 Aralık 2021).

⁴ Hendricks, “God’s Answer to Nietzsche, the Philosophy of Søren Kierkegaard”.

ve yeniden tanımlama konusundaki girişimleriyle de düşünce dünyasındaki seçkin yerini almıştır.⁵

Kierkegaard, insan varoluşunun en temel, en yüce vazifesini -yani kendi olmayı- uğruna hiç çaba göstermeden tamamlanmış gibi varsaydıkları ve kolay bir şeymiş gibi lanse ettikleri için zamanının edebi, felsefi ve dini kurumlarını hedef aldı.

1854'te, Danimarka'da Hıristiyanlık olarak bilinen şeyin sahte olduğunu ileri süren pek çok yazı yayımladı. Hıristiyanlığı tutsaklıktan kurtarmanın ve onu Hıristiyan âlemine yeniden tanıtmının gerektiğini deklare etti. Hayatının son yılında “Kendime -kâmil anlamda- Hıristiyan demeye cüret edemem” diye yazdı.⁶

Hıristiyan olmayı hayatının görevi olarak gören Kierkegaard bu düşünceyle yazdığı *Sydommen til døden* (1849; Hastalıktan Ölüme) adlı eserini bizzat kendisi “Hıristiyan dünyasına bir saldırı” olarak nitelendirdi. Kitabını, orada ortaya koyduğu ideale ulaştığı düşünülmesin diye (daha önceki birçok çalışmasında yaptığı gibi) takma adla yayımladı. Takma adla kaleme aldığı diğer eserlerinde ortaya koyduğu karakterlere benzediğini de her zaman inkar etmiştir.⁷

Kierkegaard'ın takma adla yazdığı ilk edebi eserlerinde yaşam yolundaki üç aşama veya üç varoluş alanı ortaya çıkar: Estetik, etik ve dini.⁸ Varoluşun estetik evresinde doğru ve yanlışla ilgilenilmez. Kişinin kendini hazzın ve tutkuların egemenliğinde tatmin etmeye çalıştığı bu evre, üç evrenin içinde en alt seviyede olanıdır. Buradaki

⁵ William McDonald, "Søren Kierkegaard", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, (Erişim 5 Aralık 2021).

⁶ Westphal, "Søren Kierkegaard".

⁷ Westphal, "Søren Kierkegaard".

⁸ Westphal, "Søren Kierkegaard".

kişi özgürlükten ve bilinçli tercih yapmaktan uzaktır. Bedensel hazların kölesi olan bu insan özgür olamadığı gibi sorumluluk sahibi de değildir.

Bir diğer evre olan etik evredeki birey kendisini oluşturma aşamasındadır. Sartre varoluşçuluğunda idealize edildiği gibi özgürlük, sorumluluk ve adanmışlık insanıdır. Tercihlerinin sorumluluğunu tam anlamıyla yüklenmesinin yanı sıra eylemlerinin başkaları üzerinde etki oluşturduğunu bilir. Mesela Sokrates sorumluluk bilinci ve ödev ahlakıyla hayatından vazgeçmişti. Gençlerin ahlakını bozduğu ve toplum yaşamını ifsad ettiği gerekçesiyle tutuklanan filozof kendisine felsefeyi bırakmayı taahhüt etmesi halinde serbest kalabileceği söylendiğinde inandığı değerlerden vazgeçmeyeceğini ifade etmiş ve hakkında verilen idam fermanına boyun eğmeyi yeğlemişti.

Kierkegaard düşüncesinde en değerli evre dini evredir. İbrahim peygamber bu anlayışla kendisini Tanrı'ya koşulsuz teslim etmiş, O'nun uğruna oğlunu kurban etmeye kalkışmıştır. Bu seviye aklın açıklayabileceği bir şey olmayıp Kierkegaard'ın, varoluş kaosuna çözüm olarak sunduğu iman sıçramasına bir örnek sayılabilir. Bu derece bir inanç ve teslimiyetin kendisinde mutlak bir özgürlük vardır. Esasen Kierkegaard'a göre iman aklın kavrayabileceği, delil ve ispatla meşruiyet kazanacak bir şey değildir.

2. Ateist Varoluşçuluk: Jean Paul Sartre (1905-1980)

19. yüzyılda bir felsefi düşünce olarak ortaya çıkan varoluşçuluğun geniş ölçüde tanınması ve yaygınlaşması 20. yüzyılda oldu. Sanayi Devrimi'nin ve evrensel boyutta iki savaşın ardından, bunların getirdiği sonuçlar ve felaketlerle baş etmeye

çalışan insanlar büyük ruhsal çöküntüler yaşadılar. Daha önce görülmemiş çapta büyük yıkımlarla karşılaşan insan inandığı değerlere olan güvenini yitirmiş, bu tekinsiz ortamda tüm bağlarını ve aidiyetlerini sorguluyor, emniyetsiz bir vaziyette, şiddet, kaos, belirsizlik; yalnızlık, yabancılaşma ve hiçlik arasında savruluyordu. Kurulu düzenin altüst olduğu dönemlerde düşüncenin etkilenmesi de kaçınılmaz olur; mevcut inanışlar sarsılır, hatta bazen tersine döner. Nitekim yeni düşünceler “bir devir temelini kaybedip [insan] sürekli olanı, kalıcı olanı aramaya başla”dığıında ortaya çıkmıştır.⁹

Yaşadığı coğrafyada büyük çapta iki savaşı deneyimlemiş ve onların korkunç neticelerine şahit olmuş Jean Paul Sartre ateist varoluşçu düşünceyi benimseyen bir filozoftur. Evrenselliğense bireyselliğe ve bireyin varlığına öncelik veren Sartre, Kierkegaard’ın da ileri sürdüğü gibi insanın varoluşundan önce bir özünün olmadığını savunur. Ona göre ancak Tanrı varsa insanın “ne” olduğunu belirleyen bir özü ya da insani doğası olduğu söylenebilir. İddiasını ispatlamak için Sartre kağıt keseceği örneğini verir. Bir kimse ancak bir kağıt keseceği fikrine/özüne sahipse onu üretir. Dolayısıyla kağıt keseceğinin bir doğası, bir özü olduğu söylenebilir.¹⁰ Bunun gibi, evvela bir insan fikrine sahip bir Tanrı ya da Yaratıcı varsa insanın özünden yahut doğasından söz edebiliriz. Ancak Sartre’a göre Tanrı olmadığı için insan doğası da yoktur. Dolayısıyla kendimize yüklediğimiz bireysel, sosyal ve kültürel anlamlar bizim kendi oluşumumuzdur. Kierkegaard Tanrı’nın varlığına halisane bir

⁹ “Felsefe, hep tarihteki çöküşlerin, devrimlerin meydana geldiği dönemlerde uyanıp gelişmiştir. Nerede bir devir temelini kaybedip sürekli olanı, kalıcı olanı aramaya başlamışsa orada felsefe doğmuştur.” Joachim Ritter, *Varoluş Felsefesi*, çev. Hüseyin Batuhan (İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1954), 4.

¹⁰ Jean Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci (İstanbul: Say Yayınları, 1990) 61-62.

iman beslediği gibi Sartre da Tanrı'nın olmadığını, ispata girişmeksizin

varsaymaktadır.¹¹ Kenan Gürsoy Sartre'ın varlık anlayışıyla ilgili şöyle der:

Sartre için hakiki varlık insan tarafından yaşanmakta olan dünyadan ibarettir. Varlık, insan şuuru ile münasebetinde kendini açığa vurmakta, bir bilgi alâkasının dışında tasavvur edilememektedir. O halde filozofumuzun ontolojisi de böyle bir varlık anlayışını hareket noktası olarak kabul edecek, müşahhas (concret, somut) dünyayı yaşamakta olan insanın durumunu ihmal edip, ulvi gerçeklerle uğraşan metafiziği kökünden reddedecektir. ... Sartre, bizim için bilgi edinilmesi mümkün olan bütün gerçeklerin ancak şuurun tecrübesi ve bilgisi vasıtasıyla ortaya çıkmakta olduğunu söylemek sûretiyle, şuuru incelenmesi gereken en mühim saha olarak kabûl eder. Buna göre tümelden tikele giden ve her şeyi, önceden ta'yin edilen mutlak ve bütünü izâh edici bir sebebe dayandıran geleneksel metafizik anlayışından uzaklaşır.¹²

Varoluşçulukta insan varlığa dair bir anlam bulamadığından, hayatın anlamsız ve saçma olduğu sonucuna varır. Evrene atılmış durumdaki insanı bu amaçsız ve saçma konumunda eyleme geçiren motivasyon bilinçtir. Bir başka ateist varoluşçu olan Albert Camus'ye göre kişi durumunun idrakine varmakla bu halin üstesinden gelme imkanına kavuşmuş demektir.¹³

İnsan, yaşamının bir anlamı olmadığını anladığında, bu anlamı kendi bulma ve yaşamına yükleme şansını yakalar. Bu yolla, insanın yalnızca yaşadığı ve öldüğü,

¹¹ New World Encyclopedia, "Jean-Paul Sartre", (Erişim 7 Aralık 2021).

¹² Kenan Gürsoy, *J. P. Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987) 9, 11.

¹³ Gürsoy, *J. P. Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, 84.

bunun ötesinde ya da sonrasında hiçbir şey olmadığı gerçeğine başkaldırabilir.

İnsanın kendi varoluşuna bir anlam yükleyebilmesinin tek yolu bu başkaldırıdır.¹⁴

Varlığının şuuruna varan insan eyleme geçme imkanının da farkındadır. Bu aşamada varlığını göz ardı etmeden özgürlüğünü kullanmak bireye kalmıştır. “Nitekim o, kendini nasıl kurarsa öyle olacaktır. Tasarılarına, seçmelerine, eylemlerine göre varlığına bir öz kazandıracaktır. Edimleriyle kendini gerçekleştirecektir.

Gerçekleştirmelidir...”¹⁵ Kendi tercihleriyle varlık kazanacağı, şekilleneceği için sorumluluk da kendisine aittir. Başka bir deyişle insan “yaşayan, kendi hayat tecrübelerini şuur ve irâdesiyle temellendiren, bu yönüyle de kendi kendisini yine kendi eliyle oluşturan bir hürriyet halidir.”¹⁶

Bireyin oluşumu için mutlak özgürlük ve sorumluluk elzemdir. Kişi, yaşamının tekilliği içinde evrenselin gerçekleşmesini temsil eden¹⁷ özgün tercihiyle hayatını anlamlandırabilmek için “kötü inanç” gibi kendini aldatma yollarından kaçınmalıdır. Kötü inanç insanın içinde bulunduğu koşulların değişmesinin mümkün olmadığına kendini inandırması, eyleme geçme özgürlüğünü yok sayarak kendini kandırmasıdır. *Varlık ve Hiçlik* adlı esrinde Sartre mutlak özgürlüklerini reddeden insanların kötü inançlarından bahseder.¹⁸ Salt özgürlükle başa çıkamayan birey değişikliğe gitmenin zahmetinden kaçınıp kolay olanı seçer. Özgürlüğün getirdiği sorumluluğun

¹⁴ Tuncer Yılmaz, “Varoluşçuluk ve Saçma: Kazuo Ishiguro”, *Academia* (Erişim 21 Aralık 2021)

¹⁵ Sartre, *Varoluşçuluk*, 11-12.

¹⁶ Gürsoy J. P. *Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, VI.

¹⁷ Christian J. Onof, “Jean Paul Sartre: Existentialism” *Internet Encyclopedia of Philosophy* (Erişim 7 Aralık 2021)

¹⁸ J. P. Sartre, *Varlık ve Hiçlik: Fenomonolojik Ontoloji Denemesi*, çev. Turhan Ilgaz ve Gaye Çankaya Eksen (İstanbul: İthaki Yayınları, 2014) 93.

endişesiyle özgürlük ve sorumluluğunu kendinden gizleyerek kendini kandırır.¹⁹

Sartre Avrupa'daki burjuva ahlakına da "bireyin kendi doğrusunu bulmasını engelleyip seçme özgürlüğünü kısıtlayarak dürüst ve otantik ilişkiler kurmasını güçleştir"diği için karşı çıkmıştır.²⁰

Varoluşçulukta insan mutlak özgür olduğu için eylemlerinden de mutlak olarak sorumludur. Özgürlük bir kimsenin fiziksel olarak ne isterse yapabileceğine, dahası asla kısıtlanamaz bir bilince sahip olduğuna dair inançtır. Bir mahkum fiziken duvara zincirli olabilir, fakat mahkumiyeti onu belirli bir biçimde düşünmeye zorlamaz. Başka fikirleri müzakere etmede, kendi fikirlerini oluşturmada özgürdür.²¹

Varoluşçuluğun temel düşüncesi olan insanın varoluşundan önce bir öze sahip olmayıp seçimleriyle kendini oluşturması hususunda Sartre kişinin bu seçimini yalnızca kendisi için değil bütün insanlık için yaptığını ileri sürer. İnsanın, tüm insanlığı etkilemeyen bir eylemi yoktur; sorumluluğu da bu ölçüde geniştir.²² Diğer insanların bilincini harekete geçiremezse kişinin kendi özgürlüğünün de bir anlamı olmayacaktır. Nitekim bir filozof ve edebiyatçı olarak görüşlerini ortaya koyarken aktivist kişiliğiyle de dikkat çeken Sartre, haksızlık ve zulme maruz kalmış insanların sesi olmayı kendisine ödev bilmiştir. Cezayir meselesinde memleketi Fransa'nın karşısında yer almış, Cezayir'in bağımsızlık mücadelesine aktif destek vermiştir. Ülkesinin emperyalist politikalarını eleştiren filozof, 121'ler Manifestosu olarak bilinen işgal karşıtı bildiriye imza atan Fransız aydınlarının içinde yer almıştır.

¹⁹ Clarke Stevenson, "Jean Paul Sartre: Engaged Literature and Existential Philosophy", *Academia* 2014. (Erişim 10 Ocak 2020)

²⁰ Yılmaz, "Varoluşçuluk ve Saçma: Kazuo Ishiguro".

²¹ Stevenson, "Jean Paul Sartre: Engaged Literature and Existential Philosophy".

²² Vedat Çelebi, "Jean Paul Sartre'in Varoluşçuluk Düşüncesi", *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 4/2 (Aralık 2014) 67.

1948'den itibaren ırkçılık, ayrımcılık, Çin Komünist Devrimi, Çinhindi, Fas ve Cezayir bağımsızlık savaşları, Küba Devrimi ve Arap-İsrail meselesi yazıları ve eylemlerinde gündemini oluşturan mevzular olmuştur.²³

II. ARAP VAROLUŞÇULUĞU

1. Bağımsızlık ve Yeni Umutlar

İlk olarak Mısırlı düşünür Abdurrahman Bedevî tarafından ifade edilen Arap varoluşçuluğu tabiri Avrupa'daki kökeni ile aynı ismi taşısa da ortaya çıktığı coğrafya itibariyle ondan oldukça farklıydı. Bu yeni varoluşçuluk sömürgeci henüz kurtulmuş halkın kendine güvenini yeniden sağlamak, Arap coğrafyasının ihtiyaçlarına cevap bulmak, bağımsız bir Arap toplumu yaratmak gibi amaçları olan bambaşka bir akımdı.²⁴

II. Dünya Savaşı'nın ardından Arap halkları resmi olarak bağımsızlık kazanmış olsa da Avrupalı devletlerin hegemonyasından tam olarak kurtulmuş olmayıp²⁵ hakim güçler arasında çekişme meselesi olmaya devam ediyorlardı. Arap devletleri büyük yıkım ve kayıpların ardından bağımsız olarak varlık göstermeye, yeni bir liberal sosyo-ekonomik düzen tesis etmeye çalışıyorlardı.

²³ Fahmid Zaid, "J. P. Sartre: A Tale of Anti-Colonial Struggle" *Social Science Review*, 35/1 (Haziran 2018) 167.

²⁴ Margaret Litvin - Yoav Di-Capua, "A Conversation on the Arab Sartre, Existentialism and Decolonization", *Trafo* (Erişim 23 Aralık 2020).

²⁵ BGST Toplumsal Araştırmalar Birimi, "Ortadoğu Tarihi, 2. Bölüm: 1939-1967, Klasik Sömürgeciliğin Bölgeden Çekilişi, Yükselen Arap Milliyetçiliği" *Art-izan* (Erişim 25 Nisan 2021).

Fransız ihtilalinden sonra tüm dünyada yankı bulan milliyetçilik hareketi Arap coğrafyasını da es geçmedi. 19. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'ya, en çok da Fransa'ya tahsile gönderilen öğrenciler Batı dillerinden önemli metinleri Arapça'ya tercüme ediyor, oradaki fikrî hareketlilikleri kendi coğrafyalarına taşıyorlardı. Milliyetçilik düşüncesinin uyanışında rol oynayan bu aydınlar Araplar'ın İslam'dan önce de var olduğunu gündeme getirmekle din ve ırkı birbirinden ayırarak milliyet kavramını irdelediler.

Tarımda insan gücüne olan ihtiyacın azalması ve hayvancılığı güçleştiren koşullar nedeniyle kırsalda geçinemeyen nüfus göç etmek zorunda kalmış, mevcut şartların hoşnutsuzluğuyla onlar da Arap milliyetçiliği düşüncesine destek vermiştir.

Farklı bölge ve din mensupları arasında bazı farklılıklar bulunsa da 19. yüzyılın ikinci yarısından I. Dünya Savaşı'na kadar müşterek dil, edebiyat ve tarih düşüncesiyle²⁶ güdülenen Arap milliyetçiliği temelde Araplar'ın kendi siyasi kimlikleri ile bir millet olarak tanınmaları anlamına gelmekteydi. Bölge bölge, müstakil olarak kimlik kazanan bu Arap devletleri kendi aralarında da dayanışma içinde olmalıydı. Nitekim 1945'te sömürgeci devletler karşısında bağımsızlıklarını ve kimliklerini korumak, bunlar karşısında siyasî, askerî, ekonomik ve sosyal güçlerini birleştirmek gayesiyle yedi Arap devleti²⁷ tarafından Arap Birliği kuruldu.

²⁶ Nevin Karabela, Feyzettin Ekşi, "Arap Edebiyatında Tarihî Romanın Ortaya Çıkışında Milliyetçilik Düşüncesinin Etkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/22, (2015) 190.

²⁷ Mısır, Suudi Arabistan, Irak, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Yemen. Ekmeleddin İhsanoğlu, "Arap Birliği", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul : TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991) 3/325.

20. yüzyılın ortalarında milletler yeni koşulların yarattığı sorunlarla başa çıkmak için yeni mücadele yolları ararken Arap aydınları da entelektüel yollarla, eskisinden farklı metotlarla varlık göstermenin çabası içindeydiler.

Sömürgeci, sınırlı da olsa bağımsızlığa kavuşmuş olan Arap Dünyası'nda o dönem üzerinde durulan bireyin özgürlük ve bağımsızlığı meselesi aynı zamanda Sartre varoluşçuluğunun da temel prensiplerindedir. Nitekim tercümelerle Sartre'in görüşlerine muttali olan Arap okuru varoluşçuluğu adeta tabii olarak kucakladı. Genç Arap entelektüeller bireyi geçmişine yahut geleneğe olan bağlarından azade kılmak isteyen bir bakış açısıyla, sömürge sonrası güçlükleriyle başa çıkabilmek için varoluşçuluğu kendi kültürlerine uyarladılar.²⁸

2. Siyasi Mücadeleye Yazıyla Destek Veren Aydınlar: *el-Âdâb*

Dergisi

Avrupa'daki adaşından sonra en büyük varoluşçuluk hareketi olan Arap varoluşçuluğu siyaset, kültür ve edebiyat alanlarında gelişim göstermişti. Lübnan'da yazar Süheyl İdris'in editörlüğünde yayın hayatına başlayan, Sartre'ın Fransa'da yayımladığı *Les Temps Modernes* dergisinin adeta Arapça versiyonu olan *el-Âdâb* dergisi Sartre'ın adanmışlık (engagement) edebiyatı dediği bakış açısını benimsedi. Dergide J. P. Sartre, Simone de Beauvoir, Albert Camus, Jean Wahl, Emmanuel Robles vb. Fransız yazarların eserlerinin tercüme, özet ve eleştirileri yayımlandı. Sartre'ın sorgulayıcı dili, Filistin'in bağımsızlığına dair fikirleri ve ülkesinin Cezayir politikasına karşı olan tutumu sömürgeciliğe bir başkaldırı olarak Araplar içinde de

²⁸ Yoav Di-Capua, "Arab Existentialism: An Invisible Chapter in the Intellectual History of Decolonization", *The American Historical Review* 117/4, (2012), 1061-1062.

karşılık buldu.²⁹ *el-Âdâb*'ın yayımladığı ilk tercümeleler, yazıyı siyasi devrime giden yolda kamu bilincini uyandırmak için bir vasıta olarak gören filozof tarafından yazılan, Fransız işgali ve Cezayir'deki savaşıla ilgili üç yazı oldu.³⁰

Sartre'in fikir dünyası Arapça okura tercümelerle ulaştığından aynı zamanda bu tercümelerle sınırlıydı da. Nitekim *Edebiyat Nedir?*'in bazı bölümleri Arapça olarak 1961'de yayımlanmış, *Varlık ve Hiçlik* ise ancak 1966'da Abdurrahman Bedevî tarafından çevrilmiştir. Bu bakımdan Sartre, Arap dünyasında fenomenolojik eserlerinden ziyade edebi ve siyasi yazılarıyla şöhret bulmuştur.³¹

Süheyl İdris *el-Âdâb* dergisinin misyonunu şöyle ifade etmiştir: “Dergimiz edebiyatın, büyük bir hedefi olan düşünsel bir eylem olduğuna inanmaktadır. Bu, toplumla uyuşan ve toplumla iç içe geçen, etkili bir edebiyatın amacıdır, toplumdan etkilendiği kadar onu etkiler de.” İdris aynı zamanda dergide Arap toplumlarındaki sorunların ele alınacağını ifade etmiş, okuyan, kendi gündeminden haberdar olan, dünya çapındaki kültürel ve entelektüel olayları izleyen bir halkın özgürlüğü getireceğine inanmıştı. Dergi, yaşadığı çağa söyleyecek sözü olan, eserlerinde sosyal adaleti sağlayacak, toplumu esaretten kurtaracak türden yazarlar yetiştirmeyi hedefliyordu.³²

Dönemin Arap entelektüelleri yerleşik edebiyat algısını hedef alarak edebiyatla Arapların gündelik gerçekliği arasındaki tutarsızlığı sorguladılar.³³ Zirvelerinde

²⁹ Adam Spanos, “Mediating ‘İltizâm’: The Discourse on Translation in the Early Years of ‘Al-Âdâb’”, *Alif: Journal of Comparative Poetics* 37, (2017), 110-113.

³⁰ Spanos, “Mediating ‘İltizâm’: The Discourse on Translation in the Early Years of ‘Al-Âdâb’”, 111.

³¹ Spanos, “Mediating ‘İltizâm’: The Discourse on Translation in the Early Years of ‘Al-Âdâb’”, 111.

³² Spanos, “Mediating ‘İltizâm’: The Discourse on Translation in the Early Years of ‘Al-Âdâb’”, 114.

³³ Harald Viersen, “Yoav Di-Capua, No Exit: Arab Existentialism, Jean-Paul Sartre & Decolonization”, *The Maydan* (Erişim 27 Aralık 2020).

dolaştıkları klasik şiir o günkü problemlerine bir çare olmuyordu. Sanatçının sosyal sorumluluk sahibi olması gerektiğini savunan -Sartre'ın terimleştirdiği *commitment* kavramından tercümeyle- *iltizâm* hareketini benimseyen yazarlar, Taha Hüseyin ve Abbas Mahmud gibi önde gelen edebiyatçıların temsil ettiği yerleşik edebiyat kültürü hedef aldı. İltizâm, sanat eserinin değerlendirilmesinde biçimi değil içeriği önceleyen bir yaklaşımla, Arap edebiyatında klasik dönemin sonunu getiren bir dizi tartışma başlattı. Avrupa Edebiyatı'ndan yapılan Arapça tercümelere ve uyarlamalara son verdi ve Arap yazarların "halk için" yazıp tercüme yapacağı bir dönemi başlattı.³⁴

Süheyl İdris'e göre Fransızlar, II. Dünya Savaşı sırasında yaşadıkları felaketler sonucu varoluşçu edebiyatı nasıl benimsedilerse Araplar da 1948'deki Filistin faciası sonrasında aynı düşünceye eğilim göstermişlerdir. Her iki durumda da büyük acılar ve izahı kabil olmayan olaylar ancak edebiyatın sağlayabileceği, yeni bir ifade biçimini gerekli kıldı. O günkü durum mevcut kaosa karşı durabilmek için, Arap entelektüel ve edebiyat tarihinde, tabii bir yönelim ve tarihi bir zorunlulukla bu yeni düşünceyi ihdas ettirdi.³⁵

Çok sayıda Arap yazar Arap milliyetçiliği düşüncesini kalemleri aracılığıyla yaşatmanın, "sorumlu" entelektüellerin görevi olduğunu düşünüyordu. Bu anlamda iltizâm hareketi büyük bir muhalefetle karşılaşmadı. Karşı çıkanlar da özgün bireyi merkeze koymaktaydılar. Şiir hareketi³⁶, feministler ve Filistinli yazarlar gibi

³⁴ Viersen, "Yoav Di-Capua, No Exit: Arab Existentialism, Jean-Paul Sartre & Decolonization".

³⁵ Spanos, "Mediating 'İltizâm': The Discourse on Translation in the Early Years of 'Al-Ādāb'", 110, 122.

³⁶ 1957-70 yılları arasında Yusuf el-Hâl ve Adonis öncülüğünde genç bir şair grubu tarafından Beyrut'ta yayımlanan Şiir Dergisi şiiri siyasetten korumak amacıyla ortaya çıkmış ve *iltizâm* hareketine karşı durmuştu. Grup *mültezim* edebiyatı "sanatın -siyasi amaçlar ve ideolojilerle-fahişeliği" olarak görüyordu. Arap milliyetçiliğine karşı bir kültür savaşını desteklemekle ve CIA

muhafif kesim de varoluşçuluğu statükoyu eleştirmek ve Arap milliyetçiliği aleyhinde yazmak için kullandılar.³⁷

3. Arap Varoluşçuluğunun Sonu

Arap varoluşçuluğunun, net bir felsefi-politik sistemden ziyade tasarıda kalmış fikirler ve hedeflerden oluştuğu söylenebilir.³⁸ Yine de oldukça ses getiren bir unsur olarak Arap dünyasında sosyal, politik ve kültürel özeleştirici için güçlü bir aracı işlevi gördü. Bu çok yönlü ve mozaikli yapı bir taklit ya da adaptasyon olmayıp, varoluşçuluğun modern Arap düşüncesiyle harmanlanıp yeniden oluştuğu çok katmanlı bir kültürlerarası sürecin ürünüydü.³⁹

Cezayir'in ve diğer eski sömürgelerin kurtuluşuna verdiği destekle tanınan küresel entelektüel Sartre, direniş ve bağımsızlığın sembolik lideri olmuştu. Cezayir'in, kendi ülkesine karşı yürüttüğü bağımsızlık mücadelesinde yüz yirmi aydın ve sanatçıyla beraber işgal karşıtı bir bildiriye imza attı. Orta Doğu'da ziyareti büyük ilgiyle beklenen Sartre'nin Filistin'in kurtuluşuna destek olacağına kesin gözüyle bakılıyordu.

Ancak İsrail-Filistin sorununda ülkesinin bir dönem yürüttüğü anti-semitist politikadan ötürü duyduğu suçluluk karşısında belki de bir özür mahiyetinde filozof, İsrail'i desteklediğini deklare eden bir bildiri imzaladı. Böylece Araplardan büyük bir kesimi hayal kırıklığına uğratmanın yanı sıra hain damgası da yedi. Arap

ve Fransız istihbaratı tarafından finanse edilmekle suçlanan dergi bazı ülkelerde yasaklanmıştı. Mark D. Luce, "Shi'r" *Routledge Encyclopedia of Modernism* (Erişim 26 Aralık 2020).

³⁷ Viersen, "Yoav Di-Capua, No Exit: Arab Existentialism, Jean-Paul Sartre & Decolonization".

³⁸ Viersen, "Yoav Di-Capua, No Exit: Arab Existentialism, Jean-Paul Sartre & Decolonization".

³⁹ Di-Capua, "Arab Existentialism: An Invisible Chapter in the Intellectual History of Decolonization", 1064.

dünyasındaki popülaritesi sona erdi. İleri yaşında Abdurrahman Bedevî, Sartre'ın felsefede önerecek bir şeyinin olmadığını ileri sürdü ve onu felsefi olarak hiç de takdir etmediğini belirtti.⁴⁰

Yoav Di-Capua'ya göre Arap varoluşçuluğunun öyküsü, Abdurrahman Bedevî'nin Avrupa varoluşçuluğunu İslam felsefesi ile kaynaştırarak Arap bireyi sömürge kültüründen kurtarıp özgürleştirmeye yönelik vaadiyle başlar; Süheyl İdris ve Mahmud Emin el-Alim'in siyasi bir varoluşçuluk anlayışı oluşturma ve bunu katı gelenekçi entelijansiyayı marjinalleştirmek için kullanma çabalarıyla devam eder. Taha Hüseyin de sürecin 1944 yılında Bedevî'nin "Varoluşçu Zaman" adlı tezini yayımlamasıyla başladığını ifade eder. Di-Capua sürecin, Sartre'ın umutla beklenen ziyaretiyle sona erdiğini söylemektedir:

Nitekim 1960'larda Arap entelektüelleri varoluşçuluğu küresel direniş için bir vasıta olarak görmüşlerdi. Bununla birlikte, yapıcı bir kolektif araç olarak konuşlandırıldığı sürece, Filistinliler, kadınlar ve Iraklı muhalifler gibi Arap azınlıklar bunu, Arap kurtuluş projesini kıyasıya eleştirmek için kullandılar. Arap varoluşçuluğunun 'sonu' bir dereceye kadar bu tür eleştirmenler tarafından sahiplenilmesiyle ilişkili olsa da, bu entelektüel geleneği sonlandıran Sartre'dan başkası değildi. 1967 Savaşı'nın arifesinde, Simone de Beauvoir ile birlikte Mısır'ı ziyaret ettikten kısa bir süre sonra, Fransız filozof aniden Arap muhataplarından desteğini çekti ve İsrail'in yanında yer aldı. Bu olaydan sonra adı ihanetle anılır oldu ve fikirleri gözden düştü.⁴¹

⁴⁰ Di-Capua, "Arab Existentialism: An Invisible Chapter in the Intellectual History of Decolonization", 1069.

⁴¹ Di-Capua, "Arab Existentialism: An Invisible Chapter in the Intellectual History of Decolonization", 1069.

İKİNCİ BÖLÜM
ANGAJE EDEBİYAT: EDEBİYATTA SORUMLULUK BİLİNCİ
VE *İLTİZÂM*

I. EDEBİYAT VE İLTİZÂM

“Angaje edebiyat” (littérature engagée) Jean Paul Sartre’ın sanatçının topluma karşı sorumlu olduğu düşüncesini gündeme getirdiği, II. Dünya Savaşı’ndan sonra yaygınlaşan bir terimdir.¹ Angaje olmak ifadesinin karşılığı Türkçe sözlükte “bir şeyin hükmü altına girmek, kendini o şeyle bağlamak” anlamına gelmektedir.² Sartre’ın 1946 yılında yayımlamaya başladığı *Les Temps Modernes* (Modern Zamanlar) adlı derginin sunuş yazısını çeviren İsmet Birkan kavramı “bir ideale kendini adayan, bir fikrin takipçisi olan edebiyat” şeklinde izah etmiş, savgüden edebiyatı terim karşılığı olarak önermiştir.³ Mısırlı mütefekkir-yazar Tâhâ Hüseyin ise bu ifadeyi Arapça’da *iltizâm*⁴ şeklinde kavramsallaştırmıştır. Bertan Onaran, çevirisini yaptığı, Sartre’ın *Edebiyat Nedir?* adlı kitabında çağının toplumuna ait olduğunun bilincine vararak, basit bir seyirci konumunda kalmayı reddeden, düşüncesini ya da sanatını bir davanın hizmetine sunan aydın ya da sanatçının tavrını belirleyen engagement, s’engager ya da engager sözcüklerini “bağlanma” kelimesiyle karşılamıştır.⁵

Biz de angaje edebiyatın, Batı dillerinde bu bağlamda kullanılan commitment⁶ ve engagement⁷ kelimelerinin ortak anlamı olarak, içeriğini de kapsayıcı biçimde, “sorumlu edebiyat” şeklinde karşılanabileceğini düşünüyoruz.

¹ “Littérature engagée” *Britannica* (Erişim 8 Ekim 2020)

² İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı*, 3. Baskı, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2008) 1/143.

³ Gerçek Edebiyat, “Les Temps Modernes’i sunuş yazısı” (Erişim 12 Ocak 2021).

⁴ Bir şeyi görev edinmek, kendi üzerine gerekli kılmak. *Almaany*, التزم (Erişim 8 Ekim 2020).

⁵ Sartre, *Edebiyat Nedir?*, çev. Bertan Onaran (İstanbul: Payel Yayınevi, 1982).

⁶ Taahhüd, vaid, bağlantı. A. D. Alderson, Fahir İz, *The Concise Oxford Turkish Dictionary*, (İstanbul: Oxford University Press, İnkılâp Kitabevi, 2003), “commitment” 450.

Edebiyatla felsefeyi birbirine yakın gören Jean-Paul Sartre iki alanda da güçlü ve önemli eserler vermiştir. Edebiyatın angaje olması gerektiğini savunan düşünürün bu hususta kendisine yöneltilen eleştirilere karşı yayımladığı üç makalesi *Edebiyat Nedir?* adıyla kitap haline getirilmiştir. Arap coğrafyasında da yankı bulan angajman meselesinin örneklerine esasen bu kültürün klasik edebiyatında da rastlamak mümkündür.

1. Klasik Arap Edebiyatı'nda *İltizâm*

Klasik Arap şiiri asırlar boyunca dili, kültürü ve toplumun faziletlerini yaşatma işlevi görmüş, gelenek ve adetlerini koruyup bunların devamlılığını sağlamıştır.

Kabileinin şeref, üstünlük ve zaferlerini dillendirerek moralini yükselten, rakibini hicvederek manevi üstünlük elde eden, bu minvalde söz söyleyen bir şair, toplumu için iftihar vesilesiydi.

Klasik Arap şairleri iltizâmı bu yönde bir telkin olmaksızın, doğuştan benimsemiştiler.⁸ Şair ya da hatip kabilenin duygularının tabii bir sözcüsü, hamasi duyguların gönüllü güdüleyicisi idi. İslam'la birlikte övünme, asabiyet, aşk gibi klasik şiirin esaslı mevzularına sınırlamalar gelince şiir sanatı da nispeten durgunlaştı. İlerleyen zamanda Bedevî Araplar nezih bir üslupla edebî geleneklerini sürdürürken şehir şairleri aşk, övünme ve siyaset şiirleri söylemekten geri

Sadakat, bağlılık, kararlılık, sorumluluk, yükümlülük, taahhüt. Cambridge Dictionary, "commitment" (Erişim 11 Eylül 2021).

⁷ Taahhüd. Alderson, İz, "engagement" 489.

⁸ Square Space, "Translation of al-Sayyab on Commitment" (Erişim 17 Nisan 2021).

Bedir Şâkir es-Seyyâb, "El-İltizâm ve'l-Lâ İltizâm fi'l-Edebi'l-Arabiyyi'l-Hadis", *el-Fikr Dergisi* 3 (Aralık 1961) 72.

durmadılar. Emeviler ve Abbasiler döneminde siyasi şiirde oldukça iyi örnekler verilmiştir.⁹

Abbasi Devleti'nin yıkılışından itibaren siyasi ve kültürel alanlarda tedrici olarak yaşanan bozulma ve gerileme ile uzun yıllar maruz kalınan müstemleke yönetimler sonucu Orta Doğu'da ve Arap dünyasında kurtuluş ve yeniden bağımsızlık kazanma saikiyle bazı atılımlar gerçekleşti. Arap dünyasının edebiyat ve düşünce alanında yaşadığı görkemli çağın ardından söz sanatlarının durgunlaşması ve adeta kendini tekrardan ibaret kalması üzerine sosyal olumsuzlukların da verdiği insiyakla 19. yüzyılın başında Nahda (yeniden doğuş) Hareketi olarak adlandırılan dönem başladı. Yeniden doğuş, kalkınma, ilerleme, uyanış gibi anlamlara gelen oluşumun temel hedefi sömürge boyunduruğunun verdiği durağanlıktan kurtularak Arap toplumlarının siyasi olduğu kadar kültürel olarak da bağımsızlık kazanmasıydı. Yayıncılık alanında teknik gelişmelerin yaşandığı ve edebiyatta yeni türlerle tanışılan bu süreç Mısır'da başlayıp o dönemde Osmanlı egemenliği altında bulunan Lübnan ve Suriye'ye yayıldı.

Arap Rönesansı olarak da bilinen Nahda Hareketi klasik Arap kültürünü canlandırmakla beraber modern Avrupa'nın başarılı yönlerini örnek alacak ve tercümelemlerle kültürlerarası etkileşim sağlayarak toplumun geniş kesimlerinin bilincini şekillendirecek bir kültürel hareket olarak ortaya çıktı.¹⁰ Klasik dönemde siyasi hayatın an be an takipçisi ve ona müdahil olan söz ustalarının, modern çağda da kalemleri aracılığıyla bu iştirakten geri durmadığı görülmektedir.

⁹ Square Space, "Translation of al-Sayyab on Commitment".

¹⁰ Ecehan Somuncuoğlu, "On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 3/1 (2015), 105-107.

II. SANAT NEDİR?

Varoluşçulara göre sanat estetik bir ifade biçimi olmanın ötesinde insanın hayatı anlamlandırmak adına gerçekleştirdiği “açığa çıkarma” eyleminden bir parçadır. Sanatçı dünya ile olan ilişkisinde ne kadar gerekli, vazgeçilmez olduğunu hissetmek için üretir. Sartre “Sanatsal yaratıcılığın başlıca gerekçelerinden biri kesinlikle dünya karşısında önemli olduğumuzu duyumsama gereksinimidir”¹¹ diyerek insanın, içine atılmış olduğu dünyada söz konusu ihtiyacını dünyayı açığa çıkararak/ortaya koyarak karşılayacağına işaret eder.

Var olmak ile yaratmak birbirinin iki yüzü¹² olduğuna, var oluş açığa çıkarmayı, yaratmayı, yeniden biçimlendirmeyi gerektirdiğine göre “var olan” her insanın bir yaratıcı, bir sanatçı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla birey olarak yazar da özünü oluşturmanın yanı sıra eserleriyle okurlarına dünyayı açığa çıkarma/ortaya koyma ve özgürlüklerini kullanma biçimlerini göstermiş olacak; kendi tarzıyla, ufkuyla, zihin dünyasının dinamizmini katarak oluşturduğu eserinin karşısında kendisini önemli hissedecektir. Nitekim Sartre şöyle der:

[Y]azmak hem dünyayı açığa çıkarmak, hem de okurun cömertliğine bir görev olarak önermektir. Varlığın bütünlüğü için *önemli* olduğunu kabul edebilmek amacıyla ötekinin bilincine başvurmaktır; bu önemliliği araya giren kişiler aracılığıyla yaşamak istemektir; ama öte yandan, gerçek dünya kişi ancak onu ötesine geçmek üzere aşarak kendini duyumsayabiliyormuşçasına yalnızca eylemle

¹¹ Jean-Paul Sartre, *Edebiyat Nedir?*, çev. Orçun Türkay (İstanbul: Can Yayınları, 2017) 44.

¹² Nihan Kaya, *Fildişi Kuyu* (İstanbul: İthaki Yayınları, 2018) 199.

açığa vurulur, aşılmak üzere bir harekette keşfedilmediğinde romancının evreni derinlikten yoksun kalacaktır.¹³

III. SANAT KİMİN İÇİNDİR?

19. yüzyılın başlarında Fransız düşünür Victor Cousin tarafından ortaya atılan “Sanat için sanat”¹⁴ deyişi sanatın ahlaki, siyasi vb. hiçbir amaç gütmeyen yalnızca estetik zevklere yönelik ortaya konulması gerektiğini ifade eder. Bu düşünceyi benimseyenler mevcut dünyanın çirkinliğinden, faniliğinden ve huzurlu bir yer olmamasından ötürü insanın ancak seçkin sanatta dinginleşip huzur bulacağını, dolayısıyla sanatın, gündelik meselelere alet edilmemesi, tabiri caizse “ayağa düşürülmemesi” gerektiğini savunurlar.

Hakikatte varoluşçuların iddiaları da bunlardan farklı değildir. Dünya insan için hiç de hoş bir yer değildir. İnsan dünyaya adeta atılmıştır; orada yalnız ve başıboştur. Burada onun için biçilmiş roller, hazır kalıplar yoktur. (Varoluşçulukta varlık özden önce gelir.) İnsan diğer canlılar gibi içinde bulunduğu ortama entegre olarak da yaşamını sürdüremez; zira o özünü kendisi oluşturacak, yolunu kendisi çizecektir. Dolayısıyla birey halihazırda bir mücadele içerisinde: Kendini oluşturma mücadelesi. Böyle bir dünyada yazarın, toplumun yararını önceleyen edebiyat taraftarlarınca içine çekilmekle suçlandıkları “fildişi kule” Nihan Kaya’ya göre aslında bir kuyudur;¹⁵ evet, fildişinden, ancak sanatçı varoluşsal güvenliğini sağlamak¹⁶ ve üretmek için hayatla arasına mesafe koymak durumunda olduğundan

¹³ Sartre, *Edebiyat Nedir?*, çev. Orçun Türkay, 62.

¹⁴ “Art for art’s sake” *Britannica* (Erişim 9 Kasım 2020).

¹⁵ Kaya, *Fildişi Kuyu*, 8.

¹⁶ Eşref Adnan, “Sanatçının Fil Dişi Kulesi ve Kozmos” *Birikim Dergisi* (Erişim 10 Kasım 2020).

oraya kapanmıştır. Orası sanatçının diğer insanlara yüksekten baktığı, onlardan başka türlü bir hayat sürdüğü bir kule değil, görünen dünyanın içine, derinliğine nüfuz etmek üzere içine çekildiği bir kuyudur adeta. Onun ereği sanat ya da toplum değil, bireydir; Varoluşçuluk Düşüncesinde olduğu gibi, insandır.

Dolayısıyla Sartre'ın angaje edebiyat terimini bir kaynaşma noktası olarak varsayarak edebiyatın ne sanat ne de toplum için olduğunu, sanatın, edebiyatın insan için olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Düşüncüyü ifade etmenin en iyi yolunun kurmaca edebiyat olduğu düşüncesiyle Sartre, bu savını roman ve oyunlarında adeta somutlaştırmıştır. Teori yerine aksiyona öncelik veren Sartre yazıyı siyasal devrime giden yolda halkı bilinçlendirmek için güçlü bir araç olarak kabul etmiştir.¹⁷ İki dehşetli dünya savaşını tecrübe etmiş bir neslin mensubu olarak Sartre sanat için sanat yapmanın bir lüks, adeta bir ihanet olduğunu ileri sürer. Sanatçının sosyal sorumluluğunu önceleyen düşünür onun toplumun derdine çare olacak şeyler üretmesi gerektiğini savunur. “Sanat için sanat”ın mümkün olamayacağını şöyle ifade eder:

Güdümlü yazar, sözün eylem olduğunu bilir; açığa çıkarmanın değiştirmek olduğunu ve ancak değiştirme tasarısıyla bir şeylerin açığa çıkarılabileceğini bilir. Toplumun ve insanlık durumunun yansız bir resmini yapmaya yönelik o olanaksız düşe sırt çevirir.¹⁸

¹⁷ Spanos, “Mediating ‘İltizām’: The Discourse on Translation in the Early Years of ‘Al-Ādāb’”, 111.

¹⁸ Sartre, *Edebiyat Nedir?*, çev. Orçun Türkay, 30.

Arı sanatla boş sanatın birbirinden farksız olduğu, estetik özleştirmeciliğin de geçen yüzyılda kendilerine sömürücüdense dar kafalı denmesini yeğleyen kentsoyluların savunma amaçlı bir manevrasından başka bir şey olmadığı biliniyor.¹⁹

IV. ÖZGÜRLÜK VE SORUMLULUK EKSENİNDE YAZAR

Sartre'a göre bütün eylemler özgür eylemdir; yaşam bu bilinçli ve özgür eylemlere bağlıdır.²⁰ Yazmak da varlığında bir anlam bulma çabası içinde olan insanın o kendisine adeta yazgılı olduğu özgürlüğü tutarlı bir düzen içerisinde sanatkarca ortaya koymaktır. Dünyayı açığa çıkarmakla vazifeli olan insan/yazar hayat tecrübelerinden, yaşadığı coğrafyadan, bulunduğu çevrelerden, karşılaştığı insanlar ve olaylardan etkilenecek, eserlerine ve sanat anlayışına bunları hiç kuşkusuz yansıtacaktır. Mısırlı mütefekkir yazar Taha Hüseyin Mısır televizyonunda 1960-67 yılları arasında yayımlanan "Necmuke'l-Mufaddal" adlı programın katıldığı bölümünde yazarın adanmışlığıyla ilgili şöyle demiştir: "Sanatında mahir her edebiyatçı yaşadığı çevreye doğal olarak bağlıdır/sorumludur. Zira sanatçı, içinde yaşadığı toplumun aynasıdır, o topluma bağlıdır."²¹

Necip Tosun da yazarın "tüm deneyimleri, inançları, estetik anlayışıyla esere damgasını vur"duğunu belirtir. Eserin okurdaki karşılığını ve etkisini ise şöyle ifade eder:

¹⁹ Sartre, *Edebiyat Nedir?*, çev. Orçun Türkay, 34.

²⁰ Alistair Braidwood, Iain Banks, James Kelman and the Art of Engagement: An Application of Jean Paul Sartre's Theories of Literature and Existentialism to Two Modern Scottish Novelists", (Glasgow: University of Glasgow, Department of Scottish Literature School of Critical Studies, Doktora Tezi, 2011), 7.

²¹ Maspero Zaman, "Necmuke'l-Mufaddal: Şemsu'l-Ma'rife Tâhâ Huseyn Vesta Nücûmi'l-Fikri ve'l-Edeb" *YouTube* (19 Ağustos 2021), 00:13:04-00:13:29.

Edebiyat eserleri, insana hayat karşısında bir birikim ve bilinç aktarır. Yaşananları yorumlar, gelecek tasarımında bulunur. Okuru uyarır, sarsar ve yüce, erdemli düşüncelere ve duygulara çağırır. Edebiyatçının üretim aşamasında böyle bir niyeti olmasa bile sonuç budur. Çünkü edebiyat kişisel olarak üretilir ama toplumsal olarak tüketilir.²²

Varoluşçuluk Düşüncesinde kişinin hem kendi özgürlüğüne hem de diğerlerinin özgürlüğüne karşı sorumluluğu vardır. Nitekim bütün sorunlarını çözmüş bir toplum yoktur; toplumcu gerçekçi edebiyatta sanatçının vazifesinin bu sorunları bulup tespit etmek olduğu ileri sürülür. Onca ayaklanma ve direnişe rağmen zulüm ve sömürü hâlâ devam etmektedir. Dolayısıyla yazar “şimdiki zaman” için yazacaktır; ancak çağrısı evrenseldir.

Sartre’a göre özgürlüğün aksini, mesela köleliği onaylayan bir yapının okuru özgürlüğünün tadını çıkaramaz. Ancak bir zenci yazdığı kitapta beyaz ırka karşı nefret sergilese de iyi bir roman yazabilir; çünkü onun ortaya çıkarmaya çalıştığı şey kendi ırkının özgürlüğüdür.²³ Sonuçta yazar okurun cömertliğine seslenmiş, okur da kendini serapa özgürlük olarak görmüştür. Nitekim Sartre için yazar özgür olduktan sonra özgürlükten başka meselesi olmayacaktır:

Özgür insan, ister denemeci, ister yergici, ister taşlamacı ya da romancı olsun, ister yalnızca bireysel tutkularından söz etsin, isterse toplum düzenine saldırınsın, özgür insanlara seslenirken, tek bir konuyu işler: özgürlüğü.²⁴

²² Necip Tosun, *Doğu'nun Hikâye Kuramı*, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2017) 83.

²³ Sartre, *Edebiyat Nedir?*, çev. Orçun Türkay, 65.

²⁴ Sartre, *Edebiyat Nedir?*, çev. Orçun Türkay, 65-66.

Sartre varoluşçuluğuyla ilgili çalışmalar yapmış İrlandalı yazar ve felsefeci Iris

Murdoch da bu konuda benzer olarak şöyle demiştir:

Roman, özgürlüğe bir çağrı olduğundan, okuru özgür birey olarak varsaydığından, köleliği savunmak için romanı kullanmak bir tür çelişki olacaktır. Yazarın, özgür kişinin, özgür insanlara seslenen bir kişinin tek bir meselesi vardır: özgürlük.²⁵

Edebiyat, yazarın ve okurun karşılıklı olarak özgürlüklerini tanımaları için elverişli bir alandır. Sartre yazar ve okur arasındaki ilişkinin sosyal bağlamda değişime yol açan şey olduğuna inanır. “Güdümlü yazar,” der, “sözün eylem olduğunu bilir; açığa çıkarmanın değiştirmek olduğunu ve ancak değiştirme tasarısıyla bir şeylerin açığa çıkarılabileceğini bilir.”²⁶

Varoluşçuluğun bireyi temel alan düşüncesi, -salt sanatı önceleyen- edebiyata yönelik toplumu ihmal etme, fildişi kuleye çekilme, sosyal sorunlardan yüz çevirme ithamlarına yer bırakmaksızın bireyden yola çıkarak evrensel düşüncesini deklare eder: Özgür birey aynı zamanda sorumluluk bilincine sahibi bireydir, bu ikisi ayrılmaz şekilde iç içedir.

Jean-Philippe Deranty “Varoluşçu Estetik” adlı makalesinin “İnsan Özgürlüğünün Bir İfadesi Olarak Sanat” başlıklı bölümünde şöyle der:

Dünyanın ihtiyacı olan özgürlük, evvela sanatçının özgürlüğüdür. Her sanat eseri, dünyaya karşı temel, varoluşçu bir tavır ortaya koyar ve varoluşçu bir tercihin ifadesidir. ... Her açığa çıkarma eylemine varoluşsal önem atfetmenin, sanatsal

²⁵ Braidwood, *Iain Banks, James Kelman and the Art of Engagement*, 7.

²⁶ Sartre, *Edebiyat Nedir?*, çev. Orçun Türkay, 30.

pratiğin etik ve politik tercihlerle yakından bağlantılı olduğu sonucuna doğrudan götürdüğünün farkına varabiliriz.

Bununla birlikte, varoluşçular için sanat eserinin en ilginç yanı onun “açığa çıkarıcı” yönü, özgün bir öznelliğin tezahürü olması değildir; bu bakımdan varoluşçu estetik romantizmden oldukça uzaktır. Çünkü varoluşçular için öncelikli olan etkin ve pratik kavramlar varoluş, özgürlük ve özgür iradedir. Varoluşsal tercih, sadece kişilik veya karakter tercihi bakımından kişinin *kim* olması gerektiğine dair bir seçim değildir; varoluşçu teori bir deha teorisine dönüşmez. Vurgu daha ziyade dünya içindeki ve özellikle başkaları *ile* olan pratik ilişkiyedir. Buna göre, kişinin kim olduğu, kişinin dünyadaki özgürlüğüyle, özellikle de diğer insan faktörleriyle ilişkili olarak, dünyayı değiştirmeyi teklif ettiği yöntemler üzerinden, ne *yaptığı* ile tanımlanır. Sanatçı dünyayı sunduğunda, hoşuna gitsin ya da gitmesin, bu sunu da başkalarına dünyada yaşamının ve muhtemelen (en azından Sartre, de Beauvoir ve Merleau-Ponty gibi ziyadesiyle politik düşünen yazarlar için) onu değiştirmenin yöntemlerini teklif eder. Sartre’ın dediği gibi, her "dünyanın hayal ürünü aktarımı", dünyada özgürlüğü kullanmanın olası yolları hakkında "diğer" özgürlüklere çağrı yapan "bir" özgürlük eylemidir. Sartre’ın roman tanımını genişletecek olursak her sanat eserinin bir "çağrı" olduğunu söyleyebiliriz.²⁷

Yazarı diğer insanlardan ayıran, onu mevcut işleyişe karışıp gitmekten alıkoyan şey kendini ifade etmek için bir yöntem araması, betimlediği nesneye yeni bir bakış açısı getirmek istemesidir. O, diğer iletişim biçimleriyle, hatta dille bile meramını ortaya

²⁷Jean-Philippe Deranty, "Existentialist Aesthetics", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2019 Basımı), (Erişim 15 Şubat 2021).

“Yaratıcılık ancak okumada tamamlanabildiğine, sanatçı başladığı işi tamamlama görevini bir başkasına bırakmak zorunda olduğuna, yapıtı için kendisinin çok önemli olduğunu yalnızca okurun bilinciyle kavrayabildiğine göre her edebi yapıt bir çağrıdır.” Sartre, *Edebiyat Nedir?*, çev. Orçun Türkay, 50.

koyamadığı, başka bir varoluş biçimi bilmediği için yazmaktadır.²⁸ Yazar varoluşçuluğun temel kavramlarından özgürlüğü sanatsal olarak ortaya koymaktan başka bir şey yapmaz. İşin özü bundan ibarettir. Metninde spesifik bir nesne üzerinde yoğunlaşırken yazar aslında Varoluşçuluk Düşüncesinin öngördüğü bağlama yönelik bir eylemde bulunmakta, o sistem çerçevesinde faaliyet göstermektedir.

Varoluşçuluk Düşüncesinde insan diğer tüm insanlardan sorumlu olduğu, onun özgürlüğü diğer insanların özgürlüğünü de tabii olarak gerektirdiği gibi yazarın özgürlüğü de okurun özgürlüğünü içerir. İnsanın varoluşu itibariyle özgürlüğe adeta mahkum olması gibi yazar da eserinin tamamlanması için okunmaya mahkumdur. Okurunun özgürlüğüne seslenen yazar okuru aracılığıyla ve okuru için var olur. Çağrıya uyan okur da kendi özgürlüğünün bilincine varmış olur. Bu da beraberinde kaçınılmaz olarak sorumluluğu getirir.

[Y]azarın dünyayı, özel olarak da insanı başkaları için açığa çıkarmayı seçtiği sonucuna varabiliriz. Bunu yaparken de amacı o başkalarının bu şekilde çıplak kalan nesne karşısında sorumluluklarını bütünüyle üstlenmelerini sağlamaktır.²⁹

V. EDEBİYAT ESERİNDE GÂYE VE TARAFLILIK

Edebiyat eserinde bir görüşü ifade etmek, mesaj vermek, "taraf tutmak" yazarı ve eseri bir kategoriye sokmaz, değerini düşürmez ya da artırmaz. Eser ve yazar, eser ve yazar oluşlarına, edebiyat kıstaslarına göre değerlendirilmelidirler.

²⁸ Kaya, *Fildişi Kuyu*, 199.

²⁹ Sartre, *Edebiyat Nedir?*, çev. Orçun Türkay, 31.

Yazarın, eserinde mağdur olmuş/olagelen bir kesimin mağduriyetini ortaya koyması; baskıya, zulme, adaletsizliğe dikkat çekmesi, hakları çiğnenmiş insanları gündeme getirerek onların tarafını tutması onu güdümlü yazar sınıfına sokmaz. Güdümlü edebiyat “piyasanın isteklerine göre yazmak, siyasaya boyun eğmek veya sanatsal olmayan tekniklerle yazmak”³⁰ şeklinde tanımlandığında gerçek anlamını bulacaktır. Nitekim Taha Hüseyin’e göre iltizâm, edebiyatçının toplumun boyunduruğu altında olması değil, topluma ayna olmasıdır. Zira edebiyatçı, kendini beğendirmek için söz söyleyen değil, gücü yettiği ölçüde toplumun yararına çalışan kişidir. İltizâm da özgürlüğü hükümsüz kılma değil, bilakis yazarın özgür olması, bu özgürlüğün, onu okuyup anlayanlara örnek teşkil etmesi demektir.³¹

Eserin/yapıtın kıymetini azaltan şeyler eserde bir fikir ortaya koymak değil, onun klişe ve tekrar kabilinden olması; dışarıdan zorunlu bir yönlendirmeyle kukla bir ses olmasıdır. Theodor Adorno eserin özerkliği ile eserin dayatmasız mesajını yaratan irade arasındaki bağı görenin Sartre olduğunu söyler.³² Necip Tosun da bu konuyu şöyle ifade eder:

Hiç kuşkusuz sanat/edebiyatın özerklik alanını bozan, özgür ve bağımsız işleyişine yapılan dış müdahaleler, sanatı, doğasından uzaklaştırır. Sanat üzerindeki her türlü yönlendirme, baskı ve denetimler, sanatsal özgürlük ve özerkliğin temel kısıtlayıcısıdır. Eser, her şeyden önce özgün olmak durumundadır. Etki ve yansıtma kaynaklı tutumlar, yapay, taklit girişimler bir yazınsal uğraşın eser olma vasfını kaybetmesine yol açar. Onun sanatsal bir ifade olmasının tek ölçütü, başka biri tarafından dile getirilmemiş olması yanında üreticisine/yazarına bağımlı olması,

³⁰ Gürsel Korat, “Güdümlü Edebiyatın Yeni Özellikleri”, *Gürsel Korat* (Erişim 18.08.2021).

³¹ Maspero Zaman, “نجمك المفضل: شمس المعرفة طه حسين وسط نجوم الفكر والأدب” 00:14:42-00:17:56.

³² Theodor W. Adorno, “Sanatın Özerkliği Üzerine”, çev. Elçin Gen, *E-skop* (Erişim 14.02.2021).

onun elinden çıkmış olmasıdır. Bu sanatsal imge, her durumda bir yaratıcı etkinliğin eseridir ve yegâne özelliği özgünlüktür. ... Başka bir deyişle sanat ve edebiyatta önemli olan, doğru ve güzel şeyleri iyi bir kompozisyonla sunmak değil, onu özgün bir biçimle ve özgürce dile getirmektir.³³

Taha Hüseyin edebiyatta seçkin dil kullanımını savunurken toplumuna bigâne, elitist yazarı idealize etmez. O, otorite tarafından dayatılan bağılılığa karşı çıkar. Nitekim edebiyatın özgünlüğüne zarar veren de budur. Ona göre gerçek edebiyat tabii olarak mültezimdir.³⁴

Büyülü gerçekçilik türünde roman ve öykü yazmış olan Kolombiyalı yazar Gabriel García Márquez Latin Amerika tarihini ele aldığı eserlerinde yaşadığı coğrafyanın ve toplumun gerçeklerini gündeminde tutmuş, sanat kalitesinden ödün vermeden siyasi ve ideolojik konularda söz söylemesini bilmiştir. Necip Tosun yazarın tarzını şöyle anlatıyor:

Márquez ... ezilen insanların gururlarını, kalp genişliklerini ve cesaretlerini öne çıkarır. O hep "taraf" olmuş, ezilenlerin, yoksulların yanında yer almıştır. Siyasi eğilimi/dünya görüşü, eserlerinde merkeze oturmasına karşın, sanatın kendi kurallarına, gereklerine ve estetik oluşuna sonuna kadar sadık kalmıştır. Siyaset ve sanat ilişkisinin nerede olabileceğinin incelikli örneklerini vermiştir. Yaşanan coşku, dram ve trajedilerin edebiyat dilindeki karşılığını, imgelerini, biçimlerini ustalıkla ortaya koymuştur. Hayatı, toplumsal sorunları ideolojik kodlar üzerine oturtmakla

³³ Tosun, *Doğu'nun Hikâye Kuramı*, 92.

³⁴ İltizâmı benimsemiş, angaje.

birlikte, bunları retorik ve didaktik söyleme yaslı angaje tutumla değil, insani bir dramla sanatın diline dönüştürmüştür.³⁵

Ali Bedir de entelektüelin sosyal, siyasi ve kültürel tüm otoritelere meydan okuyup sistemin de muhalefetin de sözcüsü olmayı reddetmesi gerektiğini söyler.³⁶

İngiltere doğumlu Suriyeli yazar Robin Yassin Kassab Arap dünyasında meydana gelen fevkalade siyasi ve sosyal dönüşümler göz önüne alındığında çağdaş Arap edebiyatının siyasi olmasının kaçınılmaz olduğunu ifade eder. Ancak bunun bir dayatma değil tabii bir süreç olduğuna işaret eder; kurmaca edebiyatın imkanlarına değinir:

Bu, Arap romanının ... siyasi olması gerektiğini söylemekle aynı şey değildir, kaldı ki angaje olması gerektiği iddia edilsin. Bazen en önemli siyasi romanlar bile açıkça “siyasi” değildir. Yazarları, kendilerini siyasi ajitasyon kadar gerçeklerden kaçışla da meşgul olarak görmüş olabilirler. Gerçekten de, belirli bir politik ders vermeyi amaçlayan romanlar dogmatik, tumturaklı ve hızlıca demode olma eğilimindedir. [Bu durumda yazar] bir broşür veya bir köşe yazısı ile meramını daha iyi anlatmış olurdu. Kurgunun amacı, gazetecilik veya tartışma dilinden farklı bir dil kullanmaktır. En güzel kurgu bu biçimlerin sunabileceğinden daha fazla yeni olasılık önerir.³⁷

Kassab da Taha Hüseyin gibi yazarın sulta elinde bir kukla olmasına şiddetle karşıdır: “Yazara hiçbir siyasi yükümlülük duygusu empoze edilmemelidir. Arap

³⁵ Necip Tosun, “Gabriel García Márquez: Büyülü Gerçekçilik” *Necip Tosun* (Erişim 19 Ağustos 2021).

³⁶ Hassan Blasim “This Radical Uncertainty Concerning The Future: A Round Table On ‘Iraq +100’ and Arabic SF”, *Strange Horizons* (Erişim 17 Eylül 2021).

³⁷ Blasim, “This Radical Uncertainty Concerning The Future”.

coğrafyası, sanatsal yaratıcılığı baltalayan bu tür zorunlu “angajman”dan çok zarar gördü.”³⁸

Kassab, İmîl Habibi’nin *el-Vekaiu ‘l-Ġarîbe fî İhtifâi Saîd Ebi ‘n-Nahs el-Müteşâil* (Kötü-İyi-mser Said Ebu’n-Nahs’ın Ortadan Kayboluşuna Dair Tuhaf Olaylar) adlı fantastik romanından bahsederken fantastik edebiyatın tür olarak imkanlarına değinir ve eseri angajman bakımından değerlendirir:

Saîd Ebi ‘n-Nahs el-Müteşâil gerçeklerden kaçış romanı mı yoksa angaje mi? Belki ikisinden de biraz, ama bence daha çok angaje. Angaje edebiyatta özellikle başarılı bir girişim, çünkü ... hoş, matrak, eğlenceli, fevkalade; üstelik bu özellikler angaje olmakla enikonu didaktik olmanın aynı şey olmadığı anlamına geliyor.

Gerçeklerden kaçış bir içerik ve niyet meselesidir, değil mi? Amaç bu dünyadan ve onun sorunlarından kaçmaktır. Angajman, bu sorunların üstesinden gelmek anlamına gelir ve bu edebiyatın hemen her türünde yapılabilir. Bu anlamda angaje edebiyatla bir sorunum yok. Benim sorunum, “angaje edebiyat”ın bazen beraberinde getirdiği zorlama duygusuyla ilgili: yazar bir mesele hakkında (hangisi olursa olsun) yazmak zorunda. Hatta, en kötüsü, politik bir kitleyi kışkırtmak ve eğitmek, bir partinin çizgisine bağlı kalmak için, bu konuda herhangi bir belirsizlik olmaksızın, ahlaki olarak basit bir şekilde yazmak zorunda olmasıdır.”³⁹

³⁸ Blasim, “This Radical Uncertainty Concerning The Future”.

³⁹ Blasim, “This Radical Uncertainty Concerning The Future”.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ALİ BEDİR'İN HAYATI, YAZARLIK ANLAYIŞI VE ESERLERİ

I. ALİ BEDİR'İN HAYATI VE YAZARLIK ANLAYIŞI

1964'te dünyaya gelen Ali Bedir'in hayatıyla ilgili röportaj, mülakat, televizyon programı gibi kaynaklardan çevrimiçi olarak yararlandık ve bu bölümü hazırladık. Günümüzde Belçika'da yaşayan yazarın macera dolu hayatına dair bilgileri çoğunlukla kendi ağzından -tercüme olarak- aktarmayı onu ve yazın hayatını tanımak adına daha uygun bulduk. Bu süreçte Faslı yazar Yasin Adnan'ın televizyon programı için Bedir'le yaptığı mülakat, gazeteci Bilal Ramazan'ın Mısır'da yayımlanan el-Yevmu's-Sâbi' gazetesi için yaptığı röportaj ve Al Jazeera internet sitesinden Kemal er-Riyâhî'nin röportajı başlıca kaynaklarımız oldu.

Ali Bedir 1964 yılında Bağdat'ın Doğu Kerrâde bölgesinde dünyaya geldi. Eğitimine el-Kiddîs Yûsuf İlkokulu'nda başladı. 1985 yılında Bağdat Üniversitesi Fransız Edebiyatı bölümünden mezun oldu. 1985-1991 yılları arasında askerlik görevini yerine getirdi. Bu sürecin üç yılı Irak-İran Savaşı'na (1980-1988) rastlamıştır. Askerliğin ardından 1992 yılında Dâru'l-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Vataniyye'de (Irak Milli Kütüphanesi ve Arşivi) yazma eserleri tahkik ve onarım kurslarına katıldı. Daha sonra Belçika'ya gitti ve Brüksel Üniversitesi Felsefe bölümünden mezun oldu.¹ Çoğunluğu Arap coğrafyasında olmak üzere pek çok ülke dolaşmış olan Bedir günümüzde Belçika'da yaşıyor.²

Komünist düşünceyi benimsemiş ve kitapçılık yapmış babası ve dedesinden hatırı sayılır bir kütüphane devralmış olan Bedir için okumak çocukluğundan beri

¹ Ali Afzali, Narges Gandomi, "Melâmihi mâ Ba'de'l-Hadâseti fi Rivâyeti Mesâbihu Yeruşalim li-Ali Bedr", *Mecelletü Âdâbi'l-Müstensiriyye*, 85 (Aralık 2019), 5.

² Ali Bedir, el-Yevmu's-Sâbi' Gazetesi, (Görüşmeci: Bilal Ramazân, Mülakat, 7 Nisan 2019, Erişim 29 Ocak 2022).

vazgeçilmez olmuştur.³ İlk romanının yayımlandığı 2001 yılından bu yana ismi ünlü Arap yazarlar arasında anılmaktadır. Geniş bir okuyucu kitlesine sahip olan Bedir'in eserleri 18 dile çevrilmiştir.⁴ Eserlerinde kendi yaşamından kesitler sunmasının yanı sıra bir yandan da Irak'taki sosyal, kültürel ve siyasi durumu göz önüne sermeye çalışmıştır. Edebiyatın toplumsal değişimdeki kritik rolüne dikkat çeken Bedir, edebiyatta başkaldırının gerçek hayatta başkaldırıya dönüşebileceğine inanmaktadır.⁵

Oldukça güç siyasi, kültürel ve sosyal deneyimlerden geçen nesilden olan Bedir, ideolojik yorumlarla dolu kesin bir tarih anlayışı içeren anlatımı reddeder. Bir olayın, kişinin ya da kavramın nesnel tanımı için romanın imkanı üzerinde ısrar eder.⁶ Ona göre tarihin umursamadığı, kenarda köşede kalmış insanların hikayelerini anlatma görevini roman yapar; görünmeyenin ardına düşerek eksik kalan-yanlış olan bilgiyi onarır. Tarihin söyleyemediklerini romanın söyleyeceğine inanır. Yazar, büyük tarihsel dönüşümlerin bireylerin deneyimleriyle mümkün olduğunu söylüyor.⁷

Klişeleşmiş roman tarzını benimsemeyen Bedir, elinden geldiğince yaşayan, canlı bir dil kullanarak etten kemikten karakterler oluşturduğunu ve kendine mahsus anlatım teknikleri kullanmaya çalıştığını ifade ediyor.⁸ Yazarlığın çalışma ve gayretle mi yoksa kabiliyetle mi mümkün olduğu konusunda yeteneğin önemini ikrar etmekle birlikte roman yazmanın büyük emek ve işçilik gerektirdiğine inanıyor. Romancının büyük bir tutku ve şevkle gece gündüz çalışarak yaratma eylemini gerçekleştirdiğini,

³ Alghad Tv/Yâsîn Adnân, “Beytu Yâsîn/Alî Bedr er-Ravâî'l-Irâqî”, *Youtube* 6 Aralık 2019.

⁴ Custers “A Talk With ‘Alî Bader”.

⁵ Alghad Tv/Yâsîn Adnân.

⁶ Kotobati, (Erişim 29 Ocak 2022).

⁷ Ali Bedir, “er-Ravâî Ali Bedr: Edebu'l-Menfâ fi Ma'zaq” (Görüşmeci: Kemâl er-Riyâhî, Röportaj, 21 Ağustos 2015, Erişim 28.02.2022).

⁸ Ali Bedir, “er-Ravâî Ali Bedr: Edebu'l-Menfâ fi Ma'zaq” (Röportaj, 21 Ağustos 2015).

hayal gücüyle şehirler, suçlular, fahişeler, hırsızlar, erdemliler, çocuklar ve kumarbazlar oluşturduğunu ifade ediyor.⁹

Kara mizah, ironi ve absürd mizahı çokça kullanan yazarın derinlemesine gözlemleri ile isabetli analiz ve yargıları ilk romanından itibaren hemen hemen bütün eserlerinde kendini göstermiştir.¹⁰ Postmodern tarzda kaleme aldığı romanlarıyla Bedir kendinden önceki yazma ve düşünme sistemlerine bir eleştiri olarak yazdığını ifade ediyor.¹¹ Çağdaş Arap düşüncesinin dünyadaki felsefi, entelektüel ve edebi eğilimlerden nasıl etkilendiğini, bu etkileşimin Arap dünyasında benzer bir gelişme sağlamadığını ortaya koymaya çalışan yazar romanları aracılığıyla kendinden önceki nesli oynadıkları kültürel rol ile yüzleştirme yoluna gider.

Üniversite eğitimi sırasında Arap dünyasında varoluşçuluk üzerine bir tez yazmakta olan Bedir araştırmaları esnasında, 20. yüzyılın ortalarında Arap dünyasında oldukça revaçta olan varoluşçuluk düşüncesine dair Batı dillerinden Arapçaya çevrilmiş metinlerde fahiş dil hataları olduğunu görür. Avrupa’da ortaya çıkan bu felsefi akımın Arap coğrafyasındaki kısıtlı yabancı dil eğitimi ve alandaki yetersizlik yüzünden doğru anlaşamadığını düşünür. Avrupa’da neşet eden varoluşçuluk düşüncesinin Araplar nezdinde içki, sefahat ve cinsel serbestiyet olarak anlaşıldığını fark eder:

“Simone de Beauvoir’ın, edebiyat çevirileriyle isim yapmış biri tarafından Arapçaya çevrilmiş bir kitabını okuyordum. Tuhaf bir tabire rastladım. Yanlış tercüme edildiğini anladım. Buradan yola çıkarak kendime sordum: Tercümede bu kadar hata

⁹ Ali Bedir, “er-Ravâi Ali Bedr: Edebu’l-Menfâ fi Ma’zaq” (Röportaj, 21 Ağustos 2015).

¹⁰ Sahafi, “er-Rakd Verâe’z-Ziâb’ Rivâyetuhu’l-Cedîde... Ali Bedr Yafdahu Esrâra’s-Sevrati’l-Irâqiyye” (Erişim 26 Şubat 2022).

¹¹ Ali Bedir, “er-Ravâi Ali Bedr: Edebu’l-Menfâ fi Ma’zaq” (Röportaj, 21 Ağustos 2015).

varken -biz Araplar- varoluşçuluğu nasıl anladık?¹² Varoluşçuluk meselesi Arapçada nasıl anlaşıldı? Arap varoluşçuluğu nasıl teşekkül etti? Varoluşçuluk düşüncesinden, Sartre'dan, Camus'dan ve diğerlerinden etkilenen kuşak babamın kuşağıydı. O nesil varoluşçuluğu bir düşünce olarak değil bir hayat tarzı olarak algılamıştı; aylaklık, serkeşlik, barlarda takılmak, sarhoş olmak, genel ahlak kaidelerine aykırı davranmak vb. Çocuklarına Abes (boş iş, abes), Südâ (boş, beyhude) gibi garip isimler veriyorlardı.”¹³

Bu yanlış anlaşılmayı ortaya koymak ve düzeltmek amacıyla Bedir, tezine umut bağlar. Ancak çalışması reddedilir; bununla da kalmaz, üniversiteden atılır.¹⁴ Daha sonra tez çalışmasını romana dönüştürür. *Baba Sartre* bu şekilde ortaya çıkar.¹⁵ Akademik çalışmadan kurguya geçiş sürecinde yaşadıklarını yazar şu şekilde ifade ediyor:

“Tezimi romana çevirirken bana kolaylık sağlayan şey şuydu: Askerdeyken çok kitap alır, okur ve tercüme ederdim. Aslında güvenilir bir mütercim değilim. Mesela bir romanı okurken bir karakter hoşuma gitmezse onu çıkarır, kendim bir karakter eklerdim. Böylece çok sayıda kitabım oldu, ancak ne çevrildiler ne de telif edildiler. Böylece, tercüme yapmam metnin özünü anlamama katkı sağladı. Zaten tercüme de metnin bozulup yeniden yazılmasıdır. Dolayısıyla yazmaya başladığımda, okumakla edindiğim bilginin yanı sıra roman yazma deneyimim de vardı. Kanımca roman,

¹² Ali Bedir, el-Yevmu's-Sâbi'.

¹³ Alghad Tv/Yâsin Adnân.

¹⁴ Verdiğimiz kaynakta Bedir'in 1996 yılında Bağdat'ta Roland Barthes üzerine bir tez yazmak istediği, ancak savunmadan önce siyasi nedenlerle üniversiteden atıldığı bilgisine rastladık: Noor-Book, “Ali Bader” (Erişim 9 Şubat 2021). bit.ly/37cuyed

¹⁵ Ali Bedir, el-Yevmu's-Sâbi'.

kurmaca tarzında sunulan bir araştırma ve bilgi sürecidir. Ben de 60'lar kuşağıyla alay eden *Baba Sartre* romanını böyle yazdım.”¹⁶

Bedir romanı tamamladığında yayımlatmak için bir yayınevine gönderdiğini ancak yayıncının rahatsızlık duyduğunu ve yayımlamayı reddettiğini söylüyor. Daha sonra romanı Lübnan'daki Riyâd er-Rayyes kitabevine gönderdiğini, romanın buradan yayımlandığını ve ses getirdiğini belirtiyor.¹⁷

Ali Bedir Irak'ın Kuveyt'i işgalinin (1990) yarattığı krizden çıkmayı başaran ve Irak'ı seçkin bir düzeye getiren nesilden geldiğini ifade ediyor. Eğitim hayatı boyunca bu sürece dair yaşadığı deneyimlerini şöyle anlatıyor:

“Baas iktidarı o dönemler Irak'ta yapısalcılık (structuralism) ve yapısöküm (deconstruction) gibi konulara dair pek çok kitabı yasaklamıştı. Kuveyt'in işgalinden sonra Irak ordusu Kuveyt kütüphanelerinde bulduğu tüm kitapları alıp Irak'a getirdi. Kitaplar hiç açılmamış haldeydi. Bu kitaplar yapısalcılık ve yapısöküm gibi modern akımlarla ilgiliydi. Michel Foucault, Jacques Derrida ve diğerlerinin eserleriyle ilk kez böyle karşılaştık. Bu kitaplar Irak akademisinde devrim yarattı. Ben 90'larda üniversitede okudum. Bu kitapları ilk kez okuma imkanı buluyorduk. Sonra tercümelere başladık. Bu süre içinde Edward Said gibi bir üniversite profesörü olmak için çabalıyordum. Sonra üniversiteden atıldım.”¹⁸

İlk romanı *Baba Sartre*'ı yazdıktan sonra yaşadıklarını Bedir şöyle anlatıyor:

“2000 yılında Irak'tan ayrıldım, romanı Riyâd er-Rayyes'e gönderdikten sonra iş aramaya başladım. Libya'da yaşayan bir arkadaşıma yazdım; bana Libya ile ilgili

¹⁶ Alghad Tv/Yâsîn Adnân.

¹⁷ Alghad Tv/Yâsîn Adnân.

¹⁸ Ali Bedir, el-Yevmu's-Sâbi'.

film çeken ve oyuncu arayan bir İtalyan yönetmen olduğunu söyledi. Ben de kendisine 'Ben oyuncuyum' dedim. Aranılan oyuncuda istenen özellikler iyi yüzme bilmesi, ata binmesi ve Kuzey Afrika'nın yerel lehçelerine aşina olmasıydı. Bu özellikleri haiz olduğumu söyledim. Biletimi ayırttılar ve gittim. Yönetmenle tanışmamızın üzerinden on dakika geçtikten sonra bir de baktım ki hayatımda hiç ata binmemişim, yüzme bilmiyorum, Kuzey Afrika lehçeleri hakkında da bilgim yok. Ama yol masraflarını karşılamışlardı. Çaresiz, bunları bana öğretmeye çalıştılar. Filmin çekiminde bir yıl kaldım. Pir Musa'da mayın patlaması sebebiyle mutlak bir ölümden mucizevi bir şekilde kurtulmak gibi birçok macera yaşadım. İmzaladığım sözleşme tuhaftı. Bu konuda hiçbir deneyimim yoktu. Çekim süresi illegal bir şekilde uzatıldı. İş devam ettirmek istediler ve pasaportumu sakladılar. Ama onu çalmayı başardım ve yasadışı yollarla Mısır'a girdim. Mersâ Matrûh'a gittim; el-Alameyn Savaşı'nda öldürülen ve oraya gömülen bir İngiliz askerinin gizemini araştırıyordum. Onun izini sürmenin iyi bir fikir olduğunu düşündüm; ancak tutuklanıp Umman'a sürgün edildim. Umman'dan Irak'a gittim. Irak'tan yasadışı yollarla Suriye'ye girdim ve bir süre Suriye'de kaldım. Sonra Beyrut'a gittim. Irak rejiminin düşmesinden önce birkaç ay orada çalıştım. Tüm bunlar olurken romanın yayınlandığını, bu denli ses getirdiğini ve yasaklandığını bilmiyordum. Tüm bunları Irak'a geldiğimde öğrendim. O sırada ikinci romanımı yazmıştım. Irak henüz işgal edilmemişti. -Bu sırada- Irak devlet ödülünü aldım; devletin bir şekilde uzlaşma sağlaması gerekiyordu. Paraya da ihtiyacım vardı, bu yüzden ödülü kabul ettim. Sonra Amerika Irak'ı işgali etti, ben de orduya katıldım. Savaşta bilfiil bulundum. Tank birliğindeydim. Ölümden kıl payı kurtuldum. İngilizce ve Fransızca bildiğim için Irak'tan ayrılmadan önce yabancı gazetelerde savaş muhabirliği yapıyordum, sonra özellikle İslami gruplarla olmak

üzere bazı sorunlar yaşadım. ... Sonra İtalya'ya gittim. Bir süre sonra oradaki arkadaşlarımın aracılığıyla, kaçakçıların da yardımıyla kuzey Irak'a geçtim. Türkiye'ye gittim, sonra Yunanistan'a geçtim. Oldukça maceralı yolculuklardı. Bir keresinde denizde biz fırtınaya tutulduktan sonra vapur arızalandı. Ölümün eşiğine gelmiştik. Kaçakçı ve uyuşturucu bağımlılarıyla dolu bir ortamda yolculuk yaptım. Orada yaşadıklarımın bir kısmını *Ázifu'l-Ğuyûm* adlı romanımda yazdım.

Yunanistan'dan Bulgaristan'a, oradan da Avrupa'ya, İtalya'ya gittim. İtalya'da bir seyahat belgesi aldım. ... Amsterdam'a, oradan da Afrika'ya gittim. Afrika'da geçen *er-Rakd Verâe'z-Ziâb* adlı bir roman yazdım. Macaristan'a, Lübnan'a, oradan da Amman'a geçtim. Amman'dayken Filistinliler hakkında makaleler yazıyordum; bu başıma iş açtı, sınır dışı edildim. Tekrar kaçtım; Ürdün, Suriye ve Türkiye'den geçerek Belçika'ya ulaştım. Belçika'dan siyasi sığınma talebinde bulundum, bana yardımcı oldular. Romanlarım birkaç dile çevrilmişti. 2008'de *Hârisü't-Tibğ* adlı romanım çıkmıştı. Yazar Amin Maluf, Selman Ruşdî ve Tâhir bin Cellûn bana destek oldular.”¹⁹

Baba Sartre ve diğer romanlarında hiciv ve ironiyi bolca kullanan yazar bu tavrını şöyle gerekçelendiriyor:

“Otorite her zaman asık suratlıdır; ben de ironinin bu sertliği çözeceğini düşündüm. Bu dönemde Amerikan romanından ve Yahudi karakterleri hicveden, ancak sonuçta Yahudi karakteri okuyucuya sevdiren romanlar yazan Amerikan Yahudilerinden etkilendim. Saddam Hüseyin'in, Iraklı “birey”i ona sert ve zorba bir karakter kazandırmakla gözden düşürdüğünü gördüm ve okurun dalga geçeceği ama aynı

¹⁹ Ali Bedir, el-Yevmu's-Sâbi'.

zamanda seveceği bir karakter ortaya koymak istedim. Ancak mesele Irak'ta başka türlü anlaşıldı. Eğitim Iraklı bireyin katı ve ciddi olması üzerine odaklanır. Bense tam aksini yaptım, akrobatik bir karakter sundum. Bu da birçok kişiyi bunun “Iraklı” karakterine bir saldırı olduğuna inandırdı. *Baba Sartre* Irak'ta yasaklanmasının yanı sıra pek çok makalede eleştiriye konu oldu.”²⁰

Bedir, kurmaca yazarlığı serüveninin başlangıcını, her yıl bir roman yazarak gözlemlerini, eleştirilerini, ülkesinin sorunlarını bu yolla ifade etme düşüncesinin nasıl oluştuğunu şöyle anlatıyor:

“(İşgal sırasında) Bağdat'a gittiğimde Irak'ın haritadan silinebileceğini hissettim. Çok trajik bir duygu, kendinizi canlı, ülkenizinse adeta yok olduğunu hissetmeniz. Böylece romanın kurmaca/anlatı yoluyla bir milleti yeniden inşa etmek olduğunu anladım. Irak bitse de anlatı varlığını koruyacaktır; çünkü İngilizler ve Ruslarda olduğu gibi, Fransız ulusunu da yaratan Fransız romanıydı. Burada kendime sordum: Irak romanıyla bir Irak ulusu yaratmak mümkün mü? Böylece bu (roman yazma) projesine başladım. Başlarken Arap bir örneğim vardı: Yazar Necip Mahfuz. O, Mısır ulusunu Mısır romanı aracılığıyla inşa etmişti. Hatırlıyorum, ailem bana Necip Mahfuz'un bütün eserlerini hediye etmiş ben de onları okumayı iki üç ayda tamamlamıştım. Onlara benzer Irak romanı okumak istediğimde bizde böyle romanların olmadığını üzümlere gördüm. Projeye başladığımda Necip Mahfuz'u [onun gibi olmayı] düşünüyordum. Benim Necip Mahfuz'dan farkım Irak ile Mısır arasındaki farka benziyor. Necip Mahfuz, babanın şahsiyetini temel alan aile romanı fikrini inşa eden kişidir. Ancak Irak'ta otorite, babayı bu rolünü icra etmekten

²⁰ Ali Bedir, el-Yevmu's-Sâbi'.

mahrum bırakmış, babalık kavramını alt üst etmiştir. Otoritenin kendisi baba haline gelmiştir. Korkutucu olan otoritedir. “Baba”lık ordu mensuplarının rütbesi gibi bir rütbeye dönüşmüştür. Burada Irak romanının, klişe romanın etkilerinden kurtulup nasıl iktidar analizine yöneldiğini anladım. Romanlarımda yaptığım bu oldu. Bunun yanında ironiyi de iktidara meydan okumak/onu yıkmak için bir araç olarak kullanıyorum.”²¹

Bedir, Iraklı yazarların eserlerinin yabancı dillere çevrilip dünya çapında ilgi görmesinde Irak işgalinin etkisinin olduğunu da ifade ediyor:

“Bir ülkede bir kriz, bir kaos olduğunda bir şekilde o devleti tanımak için başvuru şeylerden biri de romandır. Dünyanın Arap edebiyatından bizim beklediğimiz şekilde bir beklentisi yok. Bir ülke manşetlere çıktığında insanlar onu tanımak isterler. Bir yazarın çevirisini yaptıklarında, bu çeviri istenen başarıyı sağlarsa bu sefer onun başka eserlerini çevirirler.”²²

Fransızca ve İngilizce okuyup yazabilen Ali Bedir’e Man Booker²³ veya Goncourt²⁴ gibi ödüllere aday gösterilme konusundaki düşünceleri sorulduğunda o, Arap dilinde yazmayı ayrıcalıklı gördüğünü, bu yüzden daima bu dilde yazdığını/yazacağını ifade ediyor:

“Benim için yazmak siyasi ve kültürel bir tercihtir. Açıkçası, ‘ödül için yazmıyoruz’ demiyorum; ancak roman anlatı yoluyla bir milletin tarihini yazmaktır. Nitekim

²¹ Ali Bedir, el-Yevmu’s-Sâbi’.

²² Ali Bedir, el-Yevmu’s-Sâbi’.

²³ Man Booker Ödülü: İngiltere menşeli, dünyanın en saygın edebiyat ödüllerinden biridir. 1969’da verilmeye başlanmıştır. “Booker Prize”, *Wikipedia, The Free Encyclopedia* (Erişim 2 Şubat 2022).

²⁴ Goncourt Akademisi Edebiyat Ödülü: Fransa’nın en önemli edebiyat ödüllerinden olup 1903’te verilmeye başlanmıştır. “Goncourt Akademisi Edebiyat Ödülü”, *Vikipedi, Özgür Ansiklopedi* (Erişim 2 Şubat 2022).

Arapça büyük bir ayrıcalıktır. Mesela yabancılarla konuştuğumda onlara 1400 yıl öncesinden bir el yazmasını okuyabildiğimi söylüyorum. Ancak bir Avrupalı 200 yıl önce yazılmış bir yazmayı okuyamıyor. Aynı şekilde, 100 milyon insan hiçbir dil konuşmazken, bir milyar Müslümanın rüya gördüğü bir dilde yazıyorum. Onlara Arapça yazacağımı söyledim. Eserlerimi onlar tercüme edecekler. Böyle de oldu. Romanlarım 15 dile çevrildi.”²⁵

Bir röportajda kendisine yöneltilen, romanın bir gün beşeri bilimlerin yerini alacağı düşüncesinin neden ve nasıl gerçekleşeceği sorusuna Bedir şöyle cevap vermiştir:

“Ne zaman olacağını bilmiyorum, ama sosyal bilimler artık anlatıya yöneliyor. Antropolojik kitapları okuduğunuzda onların sanki roman okuyormuşsunuz gibi anlatıya benzediğini görüyorsunuz, Hindistan’da roman şeklinde tarih yazımıyla ilgilenen bir okul var. Roman artık sadece bir hikaye değil, bilakis bilgiye dayalı (tarih kitaplarının vermediği doğru bilgiye ulaşma vesilesi).”²⁶

Romanlarında kişisel deneyimlerine çokça yer veren yazar anlattıklarının paralel tarih olarak da tanımlanabileceğini söylüyor:

“[Yazdıklarımda kendi yaşadıklarımın yanı sıra] eski dönemlere dair kurgusal içerikler de oluşturdum. [Romanlarımla] kendimi geçmişte konumlandırmaya çalışıyorum, sanki geçmiş zamanlarda yaşamışım da şimdi onu tekrar yaşıyorum. Aynı zamanda kişisel deneyimlerimi de anlatıyorum, çünkü onlar Irak’ta yaşananların neticesinde oluştu. Şurası kesin ki Irak olmasaydı bu deneyimleri yaşamış olmayacaktım. Roman hayal gücüyle dolu olsa da kişisel deneyimim

²⁵ Ali Bedir, el-Yevmu’s-Sâbi’.

²⁶ Ali Bedir, el-Yevmu’s-Sâbi’.

olmayan hiçbir şeyi yazma yeteneğim yok. Oturup hayal kuran yazarlar gibi değilim. Bir yerde de oturup kalamam. Bilakis tarih ve coğrafya arasında gidip geliyorum; dolayısıyla romanlarımın büyük bölümünü kişisel deneyimlerim oluşturuyor.”²⁷

Buna paralel olarak Dr. Aziz Hüseyin Ali el-Mûsevî de, Ali Bedir’in romanlarında güncel kültürün etkilerine dair kaleme aldığı makalesinde edebiyatçının, içinde yaşadığı toplumda seçkin bir kültür üretmek için fikirleri harekete geçirmek ve özgün vizyonlar sunmakla mükellef olduğunu ifade eder:

Yazar deneyimlediği her şeyi kitabına almaz, olayları sırasıyla kaydeden bir tarihçi değildir; çünkü roman, referans işlevinden ziyade estetik işlevinin önde olduğu bir söylemdir. Milli, tarihi ve politik söylem onun önüne geçemez. ... Entelektüel, başkaları için kültür üreten kişidir. Mevcut olanı tekrarlamaz, meşrulaştırmaz ve devamlılığını sağlamaya çalışmaz.²⁸

Ali Bedir, kurgu da olsa eserlerinde, olaylara resmi tarih ve belgeler üzerinden yaklaşması konusunda şöyle diyor:

“Benim için belge, zaten gerçekleşmiş bir olayın somut varlığıdır. Dahası gerçek ve kurgu düşüncesinin hayatımdaki sınırları belirsizdir, bunlar birbirine geçmiştir. Dolayısıyla belge gerçekleri desteklediği gibi kurguyu da destekliyor. Burada sosyal bilimlere dair araştırmalarım atıfta bulunuyorum, çünkü sosyal bilimler gerçeğin peşindedir. Bu yüzden onu bıraktım ve romana geçtim. Çünkü insan sadece gerçeklerle değil, yanılsamalarla da yaşar. Sırf fantastik roman okuyamam, gerçeğin fanteziyle karıştığı romanı okuyabilirim. Dolayısıyla belge gerçeği, olaylar da hayalî

²⁷ Ali Bedir, el-Yevmu’s-Sâbi’.

²⁸ Dr. Aziz Hüseyin Ali el-Mûsevî, “er-Rivâye ve’s-Sekâfe Eseru’s-Sekâfeti’r-Râhineti fi Rivâyati Ali Bedr”, Ūrûk li’l-Ulûmi’l-İnsâniyye 8/1 (2015), 126.

olanı doğrular. Bu yüzden benim için roman bir belgeye dayanması şartıyla, olasılığın sanatıdır; bu nedenle belge bulamazsam onu yaratırım.”²⁹

Bedir kazandığı edebiyat ödüllerine karşın ödül eleştirisi yapmaktan geri durmuyor; adam kayırmacılık ve popülerite uğruna kıymetli çalışmaların göz ardı edildiğine işaret ediyor:

“Edebiyat ödülünün iyi bir şey olduğuna şüphe yok; Yunan olimpiyatları gibi.

Yazara ödül verilsin elbette; ancak ihtiyacımız olan şey jüri üyelerinin, ödül kazansın veya kazanmasın, her bir eserin kıymetinin tam olarak bilincinde ve ayırıcında olması. Ama ne yazık ki Arap dünyasındaki kültür ve edebi geleneklerin zayıflığına ek olarak, yaşadığımız yozlaşma edebiyatı da etkiledi. ‘Çok satan’ popüler eserler halk sayesinde çok kazanıyor, ancak alt sınıfa ya da eğitim seviyesi düşük kitlelere hitap ediyor. Diğer yanda tüm hayatını dili geliştirmeye ve kültürel seviyeyi yükseltmeye adanmış büyük bir edebiyat var. Bu yüksek edebiyatın satışları çoğu zaman azdır, ödülü asıl hak eden odur; ama tam tersine, ödüller popüler eserlere veriliyor. Bu da büyük bir yanlış. Buna ek olarak, bugün Arap dünyasında eleştirmenlerimiz olduğunu varsaymak zor, çünkü tercihleri eleştirel eylemden ne anladıklarını ortaya koyuyor. [Bu atmosferde] ben de her ödülde kimin kazanacağını tahmin ediyorum.”³⁰

Kendinden önceki kuşağa tepkili olan Ali Bedir onları siyasi ve kültürel alandaki mevcut durumun müsebbibi olarak görüyor ve sorumluluklarını yerine getirmemekle itham ediyor:

²⁹ Ali Bedir, el-Yevmu’s-Sâbi’.

³⁰ Ali Bedir, el-Yevmu’s-Sâbi’.

“Biz yeni bir nesiliz, yeni fikirlerimiz var. Kuş veya böcek değiliz. Gelişmeye, değişmeye, kendinden öncekileri aşabilme insan türüne mahsustur. 60’ların nesli kendilerinden öncekilere haşiye yazıp kendilerinden sonrakilerin önünü kes[mekten başka bir şey yapmadılar]. Siyasette modernleşme tasarısının nasıl bittiğini öğrenmek isterseniz kültürel modernleşmeye bakmanız gerekir. Bunun sorumlusu 60’ların aydın ve orta kesimidir. Kültürel süreç siyasetteki olayları aynıyle ortaya koymaktadır. Siyasi, sosyal ve kültürel modernleşmenin esas sorumlusu bu kültürel aktörlerdir. Alt sınıf kendi koşullarını iyileştirmeye çabalarken orta sınıfın da [toplum adına] kendini geliştirme imkanı vardı. [Ancak bunu gerçekleştirmedi.]”³¹

Her yıl bir roman yayımlayarak bu kadar üretken olmayı nasıl başardığını şöyle açıklıyor:

“Gece gündüz çalıştım. Yazma düşüncesi bana göre bir iç hesaplaşmasıydı. Yazarak tüm söylemek istediklerinizi ifade ediyorsunuz. Yazmak size tam bir hürriyet veriyor. Yazmak bana yaratma düşüncesi veriyor. Yaşadığımız hayattan başka, yeni bir yaşam [imkanı veriyor].”³²

Romanlarında -daha sonra oraya gitmiş olsa bile- henüz görmediği şehirleri yazan Bedir mekana dair tahayyüle büyük kıymet atfediyor:

“Yazdığım şehirleri tarihi gerçeklere uygun, kapsamlı araştırmalar sonucu, ancak kendi hayal gücümle betimledim. Gördüğünüz şehirleri keşfediyorsunuz, görmediklerinizi ise hayal ediyorsunuz. Anlattığım şehirleri bizzat gördüğümde onları hayal ettiğimden çok farklı buldum. Albert Gusaynî hayatının çoğunu Paris’te

³¹ Ali Bedir, el-Yevmu’s-Sâbi’.

³² Alghad Tv, “Ali Bedr...”.

geçirmesine rağmen onun romanları Mısır'da geçer; Kahire'yi yazar. Ben de Paris'i Bağdat'tan yazdım. Bizzat gittiğimde oranın hayal ettiğim o yer olmadığını gördüm. Bu bende şok tesiri yaptı. Paris, onu Bağdat'ta kuşatma altında, ona gitme imkanım olmadığı zaman düşlediğim gibi bir yer değildi. Kudüs'te de aynısı oldu. [Şehre dair doğru bilgi vermek için] çok araştırma yaptım. Bir romanımda (*Mesâbîhu Ūruşalim*) şehri tamamen tahayyül ederek yazdım. Ancak şehir hayal ettiğimden bambaşka çıktı. Bende şu kanaat oluştu: Şehirler içlerinde yatan ölümlere aittir; üzerlerinde dolaşan dirilere değil. Diriler yolcudur, gelip giderler; orada ölüp ölmeyecekleri bilinmez. Açıkçası geçmişe değil geleceğe yönelik nostalji hissediyorum. *er-Rakd Verâe'z-Ziâb* adlı romanımda Addis Ababa'dan bahsettim. Bir keresinde Addis Ababa'ya gitmiştim. Evvelce anlaşmış olduğum, gittiğimde beni karşılayacak olan kişi ortalıkta yoktu. Otele kendim gittim. Saat sabahın üçüydü. Otel görevlisi beni kabul etmek için sabahı beklemek gerektiğini söyledi. Oracıkta oturup beklememe de müsaade etmediler. Beni getiren taksi şoförü beni kalacak uygun bir yere götürebileceğini söyledi. Ben de kabul ettim. Gittiğimiz yer merkezden uzak, dağlık bir yerd. Girdiğimiz yapı da karanlıktı, yalnızca mumla aydınlanıyordu. Bir yerden şırıltı sesi geliyordu, ne olduğunu anlamadım. Çok yorgun olduğumdan hemen uyudum. Sabah olunca dünyanın en güzel manzarasına uyanmışım. Şırıl şırıl akan bir şelale, tropikal meyve ağaçları [muhteşem bir tabiat]. Düşündüm ki insanlar bu güzelliği bırakıyorlar da el kadar toprak parçası için savaşıyorlar; Irak'ta, Arap ülkelerinde... Dedim ki: Tarihin başlangıcından bugüne dek neden bu çekişme? Elbette şehirler sadece mekandan ibaret değil, şehir aynı zamanda sembolize ettiği şeydir; siyasi, sosyal ve kültürel olarak neye karşılık geldiğidir. Bağdat, New York, Berlin böyledir. Demek istediğim, bu şehirlerin başlangıçta küçük birer bölge iken

nasıl birer [sembolik, önemli] yere dönüştükleri. ... İsraili yazar Amos Oz büyükannesinin Kudüs'e gitmek için yanıp tutuştuğunu, ancak oraya vardığında orayı Avrupa'da iken hayal ettiği gibi bulamadığını anlatır. Hayal kırıklığına uğrayan büyükanne intihar eder. Çünkü ruhu oraya ulaşmamıştır. Hayallerimizdeki şehirler gerçeğe uymadığında oraya hakikaten gitmiş olmayız. Paris'e gittiğimde oraya sadece bedenim gitmişti, ruhum değil. Bütün şehirlerin böyle hayal ve düşüncedeki halleri vardır.”³³

³³ Alghad Tv, “Ali Bedr...”.

II. ALİ BEDİR'İN ESERLERİ

Ali Bedir'in yayımlanmış 14 roman ve bir hikaye kitabı ile araştırma-inceleme türünde dört eserini tespit edip tanıtmaya çalıştık. Bu kısmı oluştururken Kotobâtî, Ahewar, Foulabook, Katara Novels, Wikipedia, Dâru Nûn, Al-Quds, Rai al-Youm, Arabic Fiction, al-Akhbar, Bookbank, al-Arab, an-Nahar, Elaph adlı internet sitelerdeki kitap tanıtımları ile Ziyâd el-Anânî'nin Alghad gazetesindeki ve Marcia Lynx Qualey'nin Qantara adlı internet sitesindeki yazılarından yararlandık.

1. Roman-Hikaye

1. *Baba Sartre* (بابا سارتر/Sartre Baba): 2001'de yayımlanan roman, çalışmamızın dördüncü bölümünde incelenecektir.
2. *Şitâu 'l-Âile* (نشطاء العائلة/Ailenin Kışığı): Ali Bedir 2002 yılında yayımlanan bu romanında 14 Temmuz Devrimi'nin (1958) ardından Irak'ta aristokratların düşüşüne, elitlerin yozlaşmasına dikkat çekmiştir. Roman, yıkılan monarşiye mensup, yeni düzene uyum sağlayamayan, her türlü yeniliğe kapalı bir kadının kırklı yaşlarında karşılaştığı "aşk imkanı" üzerinden ortaya konulmaktadır. Kadın ihtilalde öldürülen aile fertlerinin mezarlarını ziyaret hariç, dışarıyla tüm ilişkilerini kesmiş, yeğeni ve İranlı hizmetçisi ile birlikte izole bir hayat sürmektedir. -Nitekim söz konusu devrimde kraliyet ailesi mensupları öldürülmüştür.- Kadının yaşadığı ev oldukça ihtişamlıdır; o da ikbal günlerinden geriye kalan bu yegane varlığa sığınıp adeta eski hayatının bir uzantısı olarak yaşayıp gitmektedir. O debdebeli konakta adeta

anların bekçiliğini yapmaktadır. Gelişen olaylar kadının mahvına, ailenin tamamen yok olmasına yol açar. Yazar bu romanında ülkesinin durumunu adeta kadının şahsiyetinde somutlaştırmış, şaşaalı mazinin faydasızlığını, ona bel bağlamanın beyhudeliğini, hayatın esneklik ve dinamizmini ıskalamanın yıkıcı sonuçlarını göz önüne sermeye çalışmıştır. Aynı zamanda okuruna kadın karakterin iç hesaplaşmalarını, aşka yaklaşımını, duyguları ile mantığının çekişmesini de sunmuştur. Roman aynı yıl Birleşik Arap Emirlikleri'nde verilen Câizetü'l-İbdâi'r-Ravâi'ye (Yaratıcı Romancılık Ödülü) layık görüldü.

3. *et-Tarîk ilâ Till Mutrân* (الطريق إلى تل المطران /Til Mutrân'a Giden Yol): 2003 yılında yayımlanan romanda olaylar Kuzey Irak'ta Keldanîlerin yaşadığı bir köyde geçer. Birinci Körfez Savaşı'nın bitiminden sonra ordudan terhis edilen bir öğretmen, İngiliz Konsoloslugu'nun kütüphanesinde tanıştığı bir kadının tavsiyesi üzerine yabancısı olduğu bu köye gelir. Adamın varlığı köyde tedirginliğe yol açmıştır. Etnik kimlik, din, mezhep ve cinsiyet çatışmalarını ele alan Bedir bu romanında kişiler ve olaylar arasında güçlü bağlantılar kuran bir anlatı ortaya koymuştur. Coğrafyasının toplumsal sorunlarına ve Irak'ın zaten bozuk olan sosyoekonomik durumunun daha da kötüleşeceğine dikkat çekmiş, toplumun farklı kesimleri arasında artan kutuplaşmaları göz önüne sermiştir. Bu romanını yirmi yaşında iken kaleme aldığını ifade eden yazar, ilkin bin sayfa tutarında olan çalışmasını, daha sonra bir arkadaşının tavsiyesiyle kısaltarak mevcut haline getirmiştir. Kendisiyle yapılan bir

söyleşide Bedir *et-Tarîk ilâ Till Mutrân*'ın en başat, en sevdiği, kendine en yakın hissettiği romanı olduğunu ifade diyor.³⁴

4. *el-Velîmetü 'l-Âriye* (الوليمة العاريفة/Açık Ziyafet): Bedir'in Amerika'nın Irak'ı işgalinden bir yıl önce tamamladığı bu romanı 2004'te yayımlandı. 1917'de İngilizlerin Irak'ı işgalinin arefesinde, Osmanlı Bağdat'ında geçen roman 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başında yaşanan din ve ümmet düşüncesi taraftarları ile laikler arasındaki ikilemi ele alır. Bedir, hayal gücüyle olay örgüsünü oluştururken tarihi olaylara da titizlikle mutabık kalmıştır. *Baba Sartre*'da yaptığı gibi gerçek kişileri, bu sefer dönemin tanınmış yazar ve fikir adamlarından Cemil Sıdkı ez-Zehâvî ve Marûf er-Rusâfi'yi romana dahil eder. Her dönem başka güçlerin işgal ve istismar ettiği, değerleri sürekli yağmalanmış kültür başkenti Bağdat'ın entelektüel ve sosyal yapısını ele alarak yaşananları somutlaştırır. Bölge halkının maruz kaldığı salgın hastalık, tehdit, yoksulluk, yağma gibi felaketleri gözler önüne serer. İstanbul ve Bağdat arasında geçen olaylarda, yağmalanan “açık bir ziyafet” sofrasına benzettiği Irak'ın, zayıflayan Osmanlı Devleti'nin uhdesinden Avrupalı işgalcilerin boyunduruğuna girme sürecini sağlam bir kurgu, alaycı ve ironik bir üslupla anlatır.

5. *Sahab ve Nisâ ve Kâtib Mağmûr* (صخب ونساء وكاتب مغمور/Kargaşa, Kadınlar ve Tanınmamış Yazar): 2005'te yayımlanan bu romanında Bedir, Saddam Hüseyin'in diktatörlüğü ve uluslararası yaptırımlardan mustarip olan, kendisinin de mensubu olduğu 1990 kuşağını ele alır. Bu nesil büyük Arap

³⁴ Alghad Tv, “Ali Bedr...”.

rüyasının çöküşünü, reform ve kalkınma planları ile büyük sloganların sahteliğine şahit olmuştur. Yazarın kendi hayatından da kesitler sunduğunu ifade ettiği romanda olaylar Bağdat-Kerrâde'de dedesinden miras kalan küçük bir dairede yaşayan, büyük bir gazeteci, şöhretli bir yazar olmayı ve bu yolla servet kazanmayı hayal eden başarısız bir şairin etrafında gelişir. Savaşın dehşetini yaşamış olan şair her ne kadar canını kurtarmışsa da bu sefer yaşam savaşıyla karşı karşıyadır; nereye olursa olsun kaçmak, tıpkı romanın yazarı gibi ülkesinden ayrılmak ister. Bedir bu romanında bir neslin çatışmalar, baskı, ambargo, hayal kırıklıkları, korku, endişe ve başarısızlıklarla dolu trajedisini yine kendine has üslubuyla gözler önüne seriyor.

6. *Mesâbîhu Ūruşalim: Rivâye an Edvârd Saîd* (مصائب اور شليم/Kudüs'ün Kandilleri: Bir Edward Said Romanı): Bedir'in 2006'da yayımlanan bu romanı asırlardan beri hareketlilik ve kaosun eksik olmadığı bölgelerden bir başkası olan Filistin'i konu alır. Kudüs'ün İbranice isminin yer aldığı romanın tam adı Mescid-i Aksa'ya kandillerinde yakılmak üzere zeytinyağı gönderilmesini öğütleyen hadisi akla getirmektedir³⁵. Semavi dinlerde kutsal kabul edilen şehre bilfiil ve manevi destek olmak her dönemde inançlıların ödevi olagelmıştır. Bu romanda yazar şehrin, biri tarihi ve geçmişiyile, gelen medeniyetlerin yaptığı katkılarla bugüne kadar gelmiş, gerçek; diğeri ise ona

³⁵ "Nebî (s.a.)'in azatlısı Meymune r.anhadan, nakledildiğine göre, Resûlullah (sallellahu aleyhi ve sellem)e: -Beyt-i Makdis'de (namaz kılmanın hükmünü) bize beyân et, dedi. Resûlullah (s.a.): **"Oraya gidiniz ve orada namaz kılınız"** buyurdu. O zaman Beyt-i Makdis'te savaş vardı. (Efendimiz devamla): **"Eğer oraya gidemez ve orada namaz kılamazsanız, kandillerinde yakılmak üzere zeytin yağı gönderiniz"** buyurdu." Bk. Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, "Kitâbu's-Salât", 14, (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1988), 2/219.

kavuşmak isteyen, oradan zorla çıkarılmış, gurbette ona hasret yaşayanlarca idealize edilen, muhayyel Kudüs olmak üzere iki farklı imgeye sahip olduğunu ortaya koyar. Amerika'nın Irak'ı işgaline karşı çıkan Said ile bu müdahaleyi savunan ve destekleyen akademisyen Kenan Mekkiye ve taraftarları arasında yaşanan çekişmeler çerçevesinde sürgün, yabancılaşma, gurbet kavramları romanda yer alır. Ayrıca yazar burada, *Baba Sartre*'da olduğu gibi, hikaye içinde hikaye tekniğinin yanı sıra metinlerarasılık ve üstkurmaca tekniklerini de kullanmıştır.

7. *er-Rakd Verâe 'z-Ziâb* (الركض وراء الذئاب/Kurtların Peşinden Koşmak): 2007'de yayımlanan roman 70'lerin sonunda Saddam Hüseyin'in diktatörlüğünden kaçarak Afrika'ya göç eden Iraklı solcu aydınları konu alır. New York'taki bir ajans bir gazeteciyi, devrimci subay Mengistu tarafından Etiyopya'da kurulan uluslararası orduya katılmak üzere Bağdat'tan kaçan solcu entelektüeller hakkında bir rapor yazmak için Afrika'ya gönderir. İddialı fikirlerle yola çıkan Iraklı devrimciler Afrikalı devrimcilerle kaynaşmıştır. Addis Ababa'da devrim gerçekleşir, ancak eski devrin mazlumu yeni devrin tiranı olur; devrim balonu söner. Devrimciler idealizmlerini yitirerek gece kulüplerini ve barları mekan tutar. Bedir bu romanında Afrika'daki devrim rüyasının bitişi üzerinden Irak eleştirisi yapar; hayal kırıklıkları ve gerçekleşmeyen idealler üzerinden yolsuzluk, sömürge, ihanet ve trajediyi gözler önüne serer.
8. *Hârisü 't-Tibğ* (حارس التبغ/Tütün Bekçisi): 2008'de yayımlanan romanda *Baba Sartre*'daki gibi ismini bilmediğimiz bir anlatıcı tarafından kaleme alınan bir biyografi söz konusudur. 2006 yılında, adam kaçırmaların ve suikastların

çokça rastlandığı Irak'ın işgal döneminde Iraklı müzisyen Kemal Mithat'ın cesedi Dicle Nehri üzerindeki bir köprünün kenarına atılmış halde bulunur. Bundan beş gün sonra Amerikan gazetesi Today News'te onun aslında Yahudi müzisyen Yusuf Sami Salih olduğu haberi yayımlanır. 80'li yıllarda Ortadoğu'nun en ünlü müzisyeni olan Yusuf Salih'in hayatı üç farklı kimlikle İsrail, İran, Bağdat ve Şam arasında kaçak ve sürgün olarak geçmiştir. İsmi, Portekizli şair Fernando Pessoa'nın "Tütüncü Dükkanı" adlı şiirini çağrıştıran romanın kahramanı da bir Pessoa okurudur. *Hârisü't-Tibğ* 1941'de Bağdat Yahudilerine yönelik nefret eylemlerinden Saddam Hüseyin'in düşüşüne kadar Irak'taki diktatörlüğün adeta bir tarihçesini anlatır. Belgesel, kurgu ve gezi yazısı özellikleri taşıyan romanda Bedir kimlik arayışı, etnik köken, sömürge, sürgün, hayata tutunma mücadelesi gibi temaları işlemiştir. Roman 2009'da el-Câizetü'l-Âlemiyye li'r-Rivâyeti'l-Arabiyye (Uluslararası Arapça Roman Ödülü) için aday gösterildi.

9. *Mülûku'r-Rimâl* (ملوك الرمال/Kumların Kralları): 2009'da yayımlanan polisiye tarzındaki roman Samarra kentinin bitişiğindeki Irak çölünde geçer. Olaylar Irak'ın Kuveyt'i işgalinin ardından Irak'a yaklaşan koalisyon güçlerinin saldırıya hazırlandığı çölde Irak ordusunun on üyesi ile bir grup Bedevî arasındaki bir çatışmada tüm arkadaşları ölmüş, kendisi de kaybolmuş bir askerin ağzından anlatılır. Yapayalnız ve çaresiz kalan asker, düşmanı da olsa, herhangi bir insandan yardım beklemektedir. Arka planda tabiatın ve çölün acımasızlığı, güç koşulları, güzelliği ve sert ikliminin işlendiği roman çaresizlik, ölüm, insan hayatının değersizleşmesi, savaşın dehşetinin sıradanlaşması gibi temaları ele alır. Roman 2010'da el-Câizetü'l-Âlemiyye

li'r-Rivâyeti'l-Arabiyye (Uluslararası Arapça Roman Ödülü) için aday gösterildi.

10. *el-Cerîme, el-Fenn ve Kamûsu Bağdâd* (الفن، وقاموس بغداد/Suç, Sanat ve Bağdat Lügati): 2010'da yayımlanan roman Abbasi Devleti'nin başkenti Bağdat'taki felsefe okullarını konu almaktadır. Olayların hicri 6. yüzyılda İhvân-ı Safâ'nın kayıp 53. mektubunun bulunmasıyla başladığı romanda yazar, dönemin tanınmış bilginlerine ve düşünce ekollerine de yer vermekte, klasik dönem kavramlarını bolca kullanmaktadır. İslam medeniyetinin gelişimi, ilim ve düşünce geleneği gibi konuların ele alındığı roman suç ve gizem öğeleriyle de polisiye türünden esintiler taşımaktadır.
11. *Esâtizetü'l-Vehm* (أساتذة الوهم/Kuruntu Üstadları): Yazarın hikaye içinde hikaye anlatan eserlerinden biri olan kitap 2011'de yayımlandı. Bağdat'ın 1980'lerdeki kültürel, sosyal ve siyasi durumunu ortaya koyan romanda İran-İrak Savaşı'nın sürdüğü 1987 yılında öldürülen bir grup şair asker konu ediniliyor. Grubun hayatta kalan tek üyesi savaşın bitiminden yaklaşık on beş yıl sonra Rus edebiyatı okuyan bir öğrenciden II. Dünya Savaşı süresince Moskova'da Stalin rejiminin kurbanı olan Rus şairleri ile 1980'lerde Bağdat'ta yaşayan ya da İran-İrak savaşında öldürülmüş Iraklı şairler arasında bir karşılaştırma yapmak istediğini bildiren bir mektup alır. Bunun üzerine anlatıcı, savaşın gölgesinde yankesicilik ve hırsızlıkla geçimlerini sağlayan edebiyat meraklısı bir grup gencin öyküsünü yazar. Bedir o dönemin edebiyat meclislerini anlattığı, şiir organizasyonlarından, gazete ve dergi çıkarma girişimlerinden örnekler verdiği romanıyla döneme ışık tutuyor.

12. *el-Kâfira* (الكافرة/Kâfire): 2015'te yayımlanan ve yazarın deyişiyile hayatı boyunca aynı temaları tekrarlayıp aynı üslubu sürdürmemek ve o güne kadar yazdıklarını değerlendirmek için verdiği üç yıllık aradan sonra yazdığı bu roman Bedir için farklı bir deneyim olur. 2014 yılında Belçika'daki bir mülteci kampında tanıştığı Iraklı bir kadının hayatından ilhamla yazdığı romanda yazar, ilk kez bir kadına ses vermiştir. Radikal İslamcılarının içinde yaşayan Fâtıma'nın babası bir intihar operasyonunda ölmüş, kendisi de, Cennet'te kendisine yetmiş huri verileceği vaadi uğruna daha sonra intihar eylemcisi olacak işsiz güçsüz bir gençle evlendirilmiştir. Dul kalan Fâtıma'yı tekrar evlendirme planları yapılırken o Avrupa'ya kaçmaya karar verir. Belçika'ya gitmesine yardım eden insan kaçakçıları yolda ona tecavüz ederler. Brüksel'e gelen Fâtıma gündüzleri bir temizlik firmasında çalışmakta, akşamları ise barlara gidip her akşam bir başka gençle eve dönen Sofi'ye dönüşmektedir. Amacı, yetmiş huri uğruna intihar eden kocasından intikam almaktır. Ali Bedir, bu romanında kadın bedeninin denetimi üzerinden ataerkil kültürü, şiddeti, cehalet ve aylaklığı ele alıyor; ezilen kadının yanı sıra güçlü kadını da anlatıyor. Roman daha sonra tiyatro eseri olarak Fransızca *Quand Fatima se fait appeler Sophie* (Fâtıma Sofi Olunca) adıyla Belçika'da sahnelendi.

13. *Âzifu'l-Ğuyûm* (عازف الغيوم/Bulutların Çalgıcısı): 2016'da yayımlanan romanında Bedir, Iraklı genç bir müzisyenin hikayesini anlatıyor. Bağdat'ta yaşayan çello sanatçısı Nebil bir gün evine dönerken aşırı sağcı bir grupla karşılaşır; militanlar onu tartaklayıp sırtındaki müzik aletini parçalarlar.

Bunun üzerine o da ünlü Müslüman felsefeci Farabî'nin "erdemli şehre göç etme" kavramına istinaden göç etmeye, Avrupa'ya gitmeye karar verir.

Müziyen benzer sorunları ironik olarak, daha yoğun bir şekilde Belçika'da da yaşayacaktır. Romanda kimlik bunalımı, göçmenlik, faşizm, aşırı dincilik kavramları incelikli bir mizah ve taşlama yoluyla ele alınıyor.

14. *el-Kezzâbûne Yahsulûne alâ Külli Şey'* (الكذابون يحصلون على كل شيء/Yalancılar

Her Şeyi Elde Eder): 2017'de yayımlanan roman Belçika'da geçiyor.

Brüksel'in lüks bir yerleşim yeri olan Louise Bulvarı 1950-60'lı yıllardan beri, ülkelerinden çaldıkları paralarla kaçan devrik Arap politikacıların iltica ettikleri bir bölge haline gelmişti. Romanda Arap Baharı devrimlerinden sonra Belçika'ya sığınan Arap bir bakandan, devlet hazinesinden çalarak yanında getirdiği bir milyon doları almaya çalışan iki mültecinin hikayesi anlatılıyor. Yazarın Belçika'ya ilk gidişinden beri şahit olduğu hadiselerin özeti sayılabilecek roman Arap Devrimi, hak ve özgürlükler, siyasi değişim, ihanet, hile, düzen gibi konuları yine ironi ve hiciv yoluyla ele alıyor.

15. *Hafletü'l-Katele* (حفلة القتلة/Katillerin Merasimi): 2018'de yayımlanan kitap on

iki hikayeden oluşuyor. Bu eserinde de Bedir eleştirilerini yer yer ironi ve hiciv aracılığıyla ortaya koyuyor. Kitapta Irak-İran Savaşı, Amerika'nın Irak işgali, savaşın acı neticeleri, trajedi, cezaevlerinde işkence, infaz ve katliam gibi konular ele alınıyor.

2. Araştırma-İnceleme

1. *Harâitu Muntasafi'l-Leyl* (خرايط منتصف الليل/Gece Yarısı Haritaları): Bedir'in Türkiye, İran, Cezayir, Yunanistan, Kıbrıs ve Fransa yolculuklarını anlattığı

bu kitabı 2006'da yayımlanmıştır. Aynı yıl Abu Dabi'de İbn Battuta Gezi Yazısı Ödülü'nü kazanan kitap pek çok yabancı dile çevrilmiştir.

2. *Mâsinyûn fî Bağdâd* (ماسنيون في بغداد /Massignon Bağdat'ta): 2006'da yayımlanan bu kitabında Ali Bedir doksanlı yılların sonlarında Irak Yazma Eserler Müzesi'nde tesadüfen bulduğu, Fransız şarkiyatçı Louis Massignon'dan Iraklı Arap dili bilgini Anastas el-Kermilî'ye gönderdiği mektuplara yer vermiştir.
3. *Bitâkatu Duhûl ilâ Hafleti 'l-Meşâhîr* (بطاقة دخول إلى حفلة المشاهير /Ünlülerin Törenine Giriş Bileti): Dünyaca ünlü edebiyatçıların bulunduğu hayalî bir toplantı üzerine yazılmış olan eser 2010'da yayımlandı.
4. *Sahîfetü 'l-Ğurebâ, Mev'idun fî 'l-Makhâ* (صحيفة الغرباء، موعد في المقهى /Yabancıların Gazetesi, Kafede Bir Randevu): Hatırat-günlük tarzındaki eser 2021'de yayımlandı.

Yazarın ayrıca Pierre Jorda'nın er-Rihle ile'ş-Şark (الرحلة إلى الشرق/Doğu'ya Yolculuk-2000) adlı eserinden (Dr. Mey Abdulkerim ile birlikte) yaptığı çevirisi bulunmaktadır.³⁶

³⁶ Yazarın *Beyne 'l-Vatan ve 'l-Menfâ* (بين الوطن والمنفى /Vatan ile Sürgün Arasında-2008) adlı röportaj türündeki ve *el-Kâtîlü 'l-Hayâlî* (القاتل الخيالي /Muhayyel Katil-2012) adlı tiyatro eserlerinden ve Salah Stétié'den yaptığı *Kemânu 'l-Anasir* (كمان العناصر /İrkların Kemanı-2000) adlı şiir kitabı çevirisinden söz edildiğine rastlamakla birlikte mufassal bilgiye ulaşamadık.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BABA SARTRE ROMANI

I. ÇOK YÖNLÜ BİR POSTMODERN ROMAN

20. yüzyılda Batı dünyasının entelektüel ve sosyal temelleri, kolonilerini giderek kaybetmesi, iki büyük dünya savaşıyla altüst olması, Marksizm, sömürge sonrası küresel göçler, gücün ABD'ye kayması gibi gelişmelerle sarsıldı. Meydana gelen felaketler karşısında işlevsiz kalan akılcılık, bilim ve din gibi ekol ve oluşumlara bir tepki olarak yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkan postmodernizm, yaşananlara paralel şekilde tema ve teknikte parçalanma, süreksizlik ve merkezsizlik gibi öğeleri kullanır; bunları mümkün olan tek varoluş yolu olarak görür ve bu koşullardan kaçmaya çalışmaz.³⁷ Bütünlük içermez, fragmenteldir.

Birinci şahsın dilinden okuyucuya aktarılan *Baba Sartre*'da anlatıcıdan öğrendiğimize göre kendisine 20. yüzyılın ortalarında Bağdat'ta yaşamış Abdurrahman isimli filozofun hayat hikayesini yazması teklif edilir. Anlatıcı maddi kaygılarla işi kabul eder. İstenen biyografi, güvenilirliği şüpheli belgelerin yanı sıra yazarın hayal gücünden de beslenerek oluşturulacaktır. İşverenlerden Nunu Bahar, metinlerin kurgulandığı gibi, filozofların da “üretildiğini” söyler. Nitekim onların algısında her şey kurgudur; kurgulamak, oluşturmak, uydurmak gerekmektedir. Dürüst olmak, gerçeği ortaya koymak söz konusu değildir, zira bunun için kimseye para verilmez.³⁸ Eve ekmek getirmek için “üretmek” gereklidir. İşverenlerin beklentisi bu yöndedir. Nitekim benzer şekilde postmodernizm de mutlak bir doğrunun olduğunu savunan geleneksel görüşe karşı çıkar; “mutlak doğru” inancının

³⁷ Nasrullah Mambrol, “Postmodernism”, *Literariness* (Erişim 30 Mart 2021).

³⁸ Ali Bedir, *Baba Sartre* (Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyyetü li'd-Dir'asâti ve'n-Neşr, 2009) 11.

yerini artık belirsizlik ve muğlaklık almıştır. Zira bu düşünce 20. yüzyılın getirdiği felaketlere engel olamamış, insanı koruyamamıştır.

Postmodern edebiyat düzenin, güvenin, anlamın yitirildiği bir zamanda ortaya çıkmıştır; öyle bir dünyayı betimler. Abdurrahman'ın biyografisi de sağlam bir kaynaktan, dayanaktan yoksundur; gelişigüzedir. Anlatıcı biyografiyi yazmaya başladığında Abdurrahman'ın ölmüş olduğu bilinmektedir. Ölümün cinayet mi intihar mı olduğu anlaşılmaz, netice muğlak kalır.

Baba Sartre her ne kadar okuruna başı ve sonu olan bütüncül bir hikaye sunsa da roman fragmantel parçalar, kesik ve kopuk sahneler ortaya koymaktan geri durmaz. İç hikayede anlatılan sözde filozof Abdurrahman'ın hayatı geriye dönüş tekniğiyle, yetişkinliğinden başlayarak çocukluğuna doğru kesitlerle sunulur.

Baba Sartre ironi kullanımı ve parodik yaklaşımıyla da teknik bakımından postmodernizmden payını alır. Hayatı araştırılan filozof 60'lı yıllarda genç bir delikanlı iken -tıpkı romanda isimleri geçen, tanınmış Arap düşünürleri Taha Hüseyin ve Süheyl İdris gibi- Fransa'ya felsefe tahsili için gitmiştir. Jean Paul Sartre'ın Varoluşçuluk Düşüncesinden çok etkilenmiş, kendisini filozofla özdeşleştirmeye başlamıştır. Ona fiziken benzediğini düşünmektedir; bu benzerlik(?) ve Sartre'ın kuzeni olduğunu iddia ettiği kadınla evlenmesi sayesinde kendisini Irak'ın Sartre'ı olmak için biçilmiş kaftan olarak görür. Sartre'ın aile fertlerini kendininkilere benzetir. Bu benzerlikler(!) onu öyle etkiler ki bu sebeple filozof olmaya yazgılı olduğunu düşünmektedir. Abdurrahman, Sartre'ın felsefi ve fiziki

açılardan bir benzeri olmaya çalışmaktadır; ancak tüm benzerliklere karşın mustarip olduğu bir şey vardır: Gözünün Sartre gibi sakat değil de sağlam olması.³⁹

Abdurrahman'ın Sartre'a bir çığır açıcı olarak öykünmesi, ona fiziki olarak benzediğini varsayması ve Bağdat'ı varoluşçulukta Paris'in bir kopyası yapma hevesi romanda parodik biçimde sunulmuştur. Paris'te olduğu gibi, Bağdat kafelerinde toplanan felsefe meraklılarının(!), Abdurrahman'ın, takipçilerinin, Abdurrahman'ın akşamları barlarda, başlısı İsmail Haddub'la yaptığı felsefi konuşmaları dinlerken şaşkınlıktan ağızları açık halde bakakalan dansöz kızların “düşünce”ye dair bir düşüncelerinin olmaması da bu kofluğun ironi yoluyla ifadesidir.

Sartre ironiyle ilgili şöyle der:

[B]etimlenişleri bizi bilincin mahremiyeti içinde daha uzaklara götürecek daha incelikli davranışlar da vardır: ironi bunlardandır. İronide insan ortaya koyduğu şeyi tek bir edimin birliği içinde hiçler, inanılmamak üzere inandırır, olumsuzlamak için olumlar ve olumlamak için olumsuzlar...⁴⁰

Ali Bedir de ironiyi, kendilerini fazlasıyla ciddiye alan “iktidar sahiplerini yok etmek için siyasi bir araç olarak” kullandığını ifade eder: “Kültüre inanıyorum, ironi ile toplumu değiştirebileceğimize inanıyorum” der. Ona göre ancak ironi din ve otorite gibi “kutsal şeyleri ihlal edebilir”.⁴¹

³⁹ Bedir, *Baba Sartre*, 36.

⁴⁰ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 93-94.

⁴¹ Al-Jazeera.

II. SARTRE’IN *BULANTI* ROMANINDAN MUKAYESELERLE *BABA SARTRE*’DA VAROLUŞÇULUK

Ana hikaye olarak *Baba Sartre*, J. P. Sartre’ın *Bulanti* romanı ile benzerlik göstermektedir. *Bulanti*’da da bir biyografi yazma süreci söz konusudur. Başkarakter Antoine Roquentin’in anlatımından onun, Fransız Devrimi sırasında yaşamış bir aristokratın, Marki de Rollebon’un hayat hikayesini yazmakla meşgul olduğunu öğreniriz. Roquentin onun yaşamış olduğu şehre gider ve araştırmalarını belediye kütüphanesinde sürdürür. *Baba Sartre*’da ise uydurma belgeler ve meçhul bir temel üzere kurulan bir hayat, sipariş edilmiş bir metin söz konusudur. Varoluşçulukta insanın özgür bir biçimde, aynı zamanda bu özgürlüğe mecbur olarak kendi özünü oluşturması düşüncesine benzer şekilde iki romandaki anlatıcılar da birer hayat hikayesi kaleme almaktadırlar. *Bulanti*’nın anlatıcısı derin analizler ve tefekkürler sonucu varoluşsal bir aydınlanma yaşar. Biyografiyi tamamlamaz; ancak “kötü inanç”ı bırakmış, varlığa dair bilinçle dolmuştur artık. *Baba Sartre*’da biyografi tamamlansa da romanın absürd doğasına paralel olarak anlatıcının işleri yolunda gitmez; işverenlerce aldatılmış, vaad edilen ücreti alamamıştır. Abdurrahman’ın hayatında ise fikri bir derinlik söz konusu değildir, süflilik ve yüzeysellik vardır.

Baba Sartre’ın sözde filozofu aynadaki kendi yansıması ile Sartre’ın duvarda asılı resmine bakıp kıyaslama yapar. Saçını ve bıyığını onunki gibi kestirmiştir. Yüzü, burnu, ağzı, yanakları tıpkı Sartre’ınkilere benzemektedir. Ancak gözü onunki gibi şaşkı değildir. Bu farklılığı düşününce üzüntüye kapılır:

Abdurrahman o anda varoluşun acısını hissetti. Varoluş adil olsaydı Abdurrahman da tek gözlü doğardı; Tanrı Sadriyye çarşısında, el arabasında pörsümüş sebzeler satan Câsib'e verdiği gibi ona da şaşkı bir göz verirdi.⁴²

Bulantı'nın anlatıcısı Roquentin, Marki'nin hayatını yazdıkça aslında kendisini yazıyormuş hissine kapılır. O da Marki'yle kendisi arasında özdeşlik kurar. İsimlerinin telaffuzu, sevgililerinin isimleri birbirine benzemektedir. Onun da kendisi gibi çirkin olduğunu düşünür. Aynaya baktığında gördüğünün kendisi mi Marki mi olduğundan emin olamaz. İkisi adeta bir insan olmuştur.

Roquentin geçmişe nüfuz edemeyeceğinden, Marki'nin hayatının gizemlerine vakıf olamayacak, onları açığa çıkaramayacaktır. Bütün çabaları boşunadır. Marki'nin hayatında izini sürdüğü kendi hayatı, varlığı, anlamı da hiçlikten ibarettir. Yaptığı çalışmanın gerçeği göstermekten ne kadar uzak olduğunu düşünür. Elinde gerçek belgeler, Marki'ye ait evraklar olmasına rağmen ortaya koyacağı şey bir varsayımdan fazlası olmayacaktır. Üzerinde uzun zaman -on yıl- çalışmış olmasına rağmen çalışmasını bırakmaya karar verir. Marki'nin gizemini çözememektedir; gerçek bir türlü açığa çıkmaz. Tarihin ve geçmişin gizemi çözülmaz. Böylece Roquentin zaman kavramını da sorgulamış olur. Zaman durdurulamaz, geri döndürülemez; geçmiş ulaşılmaz, erişilmezdir.

Varoluşla yüzleşmekten doğan iç sıkıntısıyla, yani “bulantı”yla ilgili Sartre şöyle der:

[O sıkıntıyı b]ilmezden gelmek için kaçırım ama kaçtığımı bilmezden gelemem ve içdaralmasından kaçmak içdaralmasının bilincine varmanın bir kipinden başka bir

⁴² Bedir, *Baba Sartre*, 37.

şey değildir. Dolayısıyla içdarılması tam anlamıyla ne maskelenebilir ne de ondan kaçılabilir.⁴³

Roquentin hayatını incelediği şahıs aracılığıyla kendi varlığına bir gerekçe, bir neden ararken Iraklı sözde filozof Abdurrahman, Sartre'ın şahsiyetine bürünerek varoluşunun sorumluluğundan sıyrılmaya çalışır. İki varlıklar aracılığıyla metafizik düşünceler içerisinde çabalar. İki dünya savaşının arasındaki bir zaman diliminde, - *Bulantı* 1938'de yayımlanmıştır- dönemin dehşetinin doğurduğu umutsuzlukla, salt varlığın karşısında çaresizliği hissederek. Nesnelere ve insanlara yönelik bulantısıyla beraber adeta zihinsel bir devrim yaşar.⁴⁴ Abdurrahman da baş etmekte güçlük çektiği bir iç sıkıntısı içindedir. Ancak o yapıcı bir eyleme geçmek yerine kendisine felsefeyi korunak edinerek bedensel hazların peşinde sürüklenmekte, içki, kadın ve keyif aracılığıyla varoluşçuluğun temel kavramlarından “bulantı”ya ulaşmaya çalışmaktadır. Abdurrahman'ın bu durumu Kierkegaard'ın estetik evresinde betimlediği, bedensel hazlarının kölesi olmuş karakterle de örtüşmektedir.

Varoluşçuluk Düşüncesinin önemli temsilcilerinden Albert Camus'ye göre absürd, mantığın kesinlik, umut ve *anlama* yönelik arzu ve taleplerini dünyanın acımasız ve anlamsız sessizliğiyle boşa çıkardığı andır. Kişi artık hayatın anlamsızlığıyla yüzleşmiş, taleplerinin gerçekleşmesinin imkansızlığını idrak etmiştir; kendisine ve tüm dünyaya karşı bir yabancılaşma hissi içindedir.⁴⁵

⁴³ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 90.

⁴⁴ Igbokwe Justice, “An Exposition of Jean Paul Sartre's Book: The Nausea”, *Academia* (Erişim 20 Aralık 2021).

⁴⁵ David J. Wolken, “Toward a Pedagogy of the Absurd: Constitutive Ambiguity, Tension, and the Postmodern Academy”, *Journal of Inquiry & Action in Education* 7/1 (2016), 69.

Bu dünyanın kendisini aşan bir anlamı var mı, bilmiyorum. Ama bu anlamı bilmediğimi, öğrenmenin de benim için şimdilik olanaksız olduğunu biliyorum. ... [B]u dünyanın usa ve mantığa uygun bir ilkeye indirgenemezliği, bunları uzlaştıramayacağımı da biliyorum. Yalana başvurmamakça, benim olmayan, benim kendi koşulumun sınırları içinde hiçbir anlam taşımayan bir umudu araya sokmadıkça, bundan başka hangi gerçeği tanıyabilirim?⁴⁶

[V]arlığın bir amacı olmadığı ortaya çıktığında ya da insan kendi varoluşunu açıklayamadığında yaşam ağır bir yüke dönüşür ve onu devam ettirmek artık saçma bir hal alır. Bu nedenle bazı insanlar hiçbir zaman bu farkındalığa ulaşmamış olmayı yeğlerler. Camus'ye göre, "insanlar yalnızca ölmek için yaşarlar, yaşamın bundan başka hiçbir dayanağı yoktur."⁴⁷

İnsanın, yaşamının anlamını bulma imkanı, yaşamının bir anlamı olmadığını anladığında ortaya çıkar. Ancak yaşamına anlam yükleme çabasıyla -ateist Varoluşçuluk Düşüncesine göre- yaşam ve ölümün ötesinde ya da sonrasında hiçbir şey olmadığı gerçeğiyle baş edebilir. Dolayısıyla insanın bir *anlama* erişmesinin tek yolu eylemdir, başkaldırıdır.⁴⁸

Mısırlı filozof Abdurrahman Bedevî Varoluşçuluk Düşüncesinin dönemindeki en önemli temsilcisi Sartre'ın memleketi olan Paris'i ilk kez 1946 yılında ziyaret ettiğinde ilgi ve merakla, entelektüel meclislerin kurulup felsefi sohbetlerin yapıldığı meşhur kafelere gitmiştir. Ancak gördükleri karşısında hayal kırıklığına uğrar. Sartre'ı diline dolamış kişiler onun hiçbir kitabını okumamış, ismini yalnızca gazetelerden duymuşlardır; onun felsefesine dair bir fikirleri yoktur. Varoluşçuluk bu

⁴⁶ Camus, *Sisifos Söyleni*, 65.

⁴⁷ Tuncer Yılmaz, "Varoluşçuluk ve Saçma: Kazuo Ishiguro" *Academia* (Erişim 21 Aralık 2021).

⁴⁸ Yılmaz, "Varoluşçuluk ve Saçma: Kazuo Ishiguro".

insanların adeta günlük oyalanma aracı olmuş; varlığa, öze, düşünceye dair zihinlerde bir ufuk oluşturmamıştır. İronik bir şekilde bu durum Bedevî de bulantıya sebep olur.⁴⁹

1945-47 yıllarında bazı Mısırlı gazeteciler Paris'e gittiklerinde oradaki halkın - özellikle cinsel konularda- özgür tavırlarını varoluşçuluk olarak yorumlamış, konu hakkında okuma-araştırma zahmetine katlanmadan bu vehimlerini sistemli bir düşünceye dayanıyormuş gibi kendi ülkelerinde de tanıtmışlardır. Bu özgürlüklerin Fransa'da yüzyıllardır zaten bulunduğunu ifade eden Bedevî söz konusu gazetecileri cahil ve küstah olarak nitelendirir.⁵⁰

Ali Bedir 1990'lı yıllarda Bağdat'ta üniversitede felsefe tahsili yaparken Avrupa'da tahsil görmüş ya da Avrupa'ya gitmeyip kendi ülkesinde Batı düşüncesi üzerine araştırma yapan ilim adamlarına Abdurrahman isimli sözde filozof karakter üzerinden ağır eleştiriler yapmaktadır. Bedir, özellikle Fransızcadan Arapçaya yapılan tercümelelerdeki hataları, bilgi aktarımında yapılan yanlışları kendisi bizzat tespit edince Varoluşçuluk Düşüncesinin Araplar arasında hiç de doğru anlaşılmadığını, doğru tercüme yapamayan, sahada yetkin olmayan kişilerin meseleyi çarpıttığını iddia eder. Bu trajikomik durumu da romanı üzerinden hicivle ortaya koyar. Aslında varoluşçuluğu yanlış anlayan Fransızlar değil, yeterli bilgi ve beceriye sahip olmayan Araplardır; Varoluşçuluğu sınır tanımaz cinsellik ve laf kalabalığından ibaret gören, büyük iddialarla ortaya çıkararak kendi ülkelerinde bir Arap varoluşçuluğu ihdas ettiğini var sayan Abdurrahman Bedevî gibi kimselerdir.

⁴⁹ Abdurrahman Bedevî, *Sîretü Hayâtî*, (Beyrut: Müessesetü'l-Arabiyye li'd-dirase ve'n-neşr, 2000) 183.

⁵⁰ Bedevî, *Sîretü Hayâtî*, 183, 184.

Onlar toplumlarında fikir önderi değil, olsa olsa romandaki sözde filozof gibi kof bir şahsiyet, kötü bir taklit olabilmişlerdir.

Ali Bedir'in romanındaki baş karakter olan sözde filozofa Abdurrahman ismini vermekle, döneminin aydını olan Bedevî'den intikam aldığını söylemek mübalağa olmayacaktır. Yazar, Batı'yı yeterince anlayamayıp yüzeysellikte kalan o ve benzerlerini bir neslin kurtuluş imkanını ziyan eden kimseler olarak görmektedir.

Buna paralel olarak romanında, bu sorumluluklarını yerine getirememiş olan nesle işlevsiz, gülünç bir imaj çizmiş, kültürlerine yaptıkları katkının kötü bir entelektüel taklitten öteye geçemediğini ifade etmiştir.

Abdurrahman'ın Paris'teki tahsil hayatı akademik açıdan başarılı geçmemiştir. Takipçisi olduğu Sartre'ın Varoluşçuluk Düşüncesi onda bohemlik, başıboşluk ve hazcılık olarak kendini göstermiştir. Ailelerinin kendilerini eğitim için Avrupa'ya gönderdiği pek çok genç gibi o da memleketine diploma yerine güzel bir kadımla dönmüştür.⁵¹ Fransa'da öğrenci iken Sartre'la karşılaşmayı çok istemiştir, ancak Fransızcası yeterli değildir; karşılaşınca onunla konuşmakta zorlanacağından dolayı bundan kaçınır. Abdurrahman sadece yabancı dilde zorluk çekmemektedir. Bir filozof olarak tanındığında kendisinden ilmî yazı talep edenleri “Yazan kişi hayatta bir anlam bulur, yazarsam ‘manasız bir dünya’ inancımı nasıl sürdürebilirim?” diyerek geri çevirir. Hakikatte ne anadilinde ne de bir başka dilde söyleyecek bir şeyi vardır.⁵² Abdurrahman'ın filozofluğunu Bedir şöyle betimliyor:

⁵¹ Bedir, *Baba Sartre*, 38.

⁵² Bedir, *Baba Sartre*, 44.

Onun kültürü sözlüdü, kendi kuşağının aydınlarının çoğununki gibi yazıya değil, konuşmaya dayalı bir kültürdü; sabahları kafelerde oturup domino sesleri arasında nargile arkadaşlarıyla sonu gelmez konuşmalar yapmak, öğleden sonra sinemanın arka koltuklarında tembel tembel uzanmak, akşamları kulüplerde, barlarda ve halka açık yerlerde sarhoşluk ve cinsellikten ibaret bir kültür. Kitapların sadece adları okunur, gazete ve edebiyat dergilerindeki tanıtımları dışında hiçbiri bilinmez; bununla birlikte sözle krallıklar kurulur, krallıklar yıkılır, sözün silkeleyip sarstığı nümayişler yapılır, sözle şehirler kurulurdu. Aslında söylenenleri uygulayabilecek kimse yoktu; hakikatte ne çözüm üretebilecek ne de [yazılanları] anlayabilecek kimse yoktu.⁵³

Iraklı sözde filozof varoluşçuluktaki insanın dünyaya herhangi bir öz tasarısıyla gelmediği fikrini öyle benimser ki ötesine hiç itibar etmez. İnsan dünyaya atılmış, tasarısız, korumasız, zavallı haldedir. Abdurrahman bu durumun yaşayan örneğidir. Onun hiçbir çaba gerektirmeyen yaşam tarzında varoluşçuluğun sorumluluk ilkesi, insanın kendi kendini oluşturması yer almamaktadır.

Abdurrahman Fransa'dan dönünce Bağdat'ı Arap varoluşçuluğunun başkenti, adeta bir Paris yapacağını söyler. Fransa'nın meşhur kafelerinde olduğu gibi burada da aydınlar, entelektüeller toplanırlar; felsefi sohbetler yapılır. Abdurrahman Sartre'in felsefesini nasıl sığ ve gülünç şekilde temsil ediyorsa çevresi de aynı şekilde işlevsizdir. 60'lı yılların entelektüel arketipi böyle yapmacık, gülünç, sığ ve ironiktir. Bahsi geçen kimseler sözde Sartre'a öykünseler de hakikatte filozofun kötü inanç sahibi diye nitelediği, özgürlüğünü kabul etmeyip taklit bir hayat yaşayan kişilerdir.⁵⁴

⁵³ Bedir, *Baba Sartre*, 44.

⁵⁴ Peter H. Thomas, "Jean Paul Sartre: A Portrait" *The Dalhousie Review* (Erişim 9 Aralık 2021).

III. FİLOZOFUN ÖLÜMÜ

“Gerçekten önemli olan bir tek felsefe sorunu vardır, intihar”⁵⁵ diyen, Varoluşçuluk Düşüncesinin etkili isimlerinden Albert Camus *Sisifos Söyleni* adlı eserinde intiharla ilgili şu değerlendirmelerde bulunur:

Kendini öldürmek, bir anlamda, melodramlarda olduğu gibi içindekini söylemektir. Yaşamın bizi aştığını ya da yaşamı anlamadığımızı söylemektir. ... Yalnızca “çabalamaya değmez” demektir kendini öldürmek. Yaşamak, hiçbir zaman kolay değildir kuşkusuz. Birçok nedenlerden dolayı yaşamın buyurduklarını yapar dururuz, bu nedenlerin birincisi de alışkanlıktır. İsteyerek ölmek, bu alışkanlığın gülünçlüğüdür, yaşamak için hiçbir derin neden bulunmadığının, her gün yinelenen bu çırpınmanın anlamsızlığının, acı çekmenin yararsızlığının içgüdüyle de olsa benimsenmiş olmasını gerektirir.⁵⁶

Baba Sartre'de Abdurrahman'ın vurularak öldüğünü öğreniriz. Ancak kendisi mi bir yoksa bir başkası tarafından mı vurulduğu bilinmez. Ölümünün üzerinden sır perdesi kalkmamıştır. Abdurrahman'ın, Camus'nün deyimiyile “yaşamın kendisini aştığı, yaşamı anlamadığı ya da çabalamaya değmeyeceği” düşüncesinden ötürü kendini öldürdüğü ihtimalinin üzerinde duralım. Onun yaşamı anlamaya çalıştığı söylenemez; hayatı boyunca anlam yüklediği kavramlar somut hazlardır. Uğruna çaba gösterdiği, tefekkür ederek varmaya çalıştığı bir düşünce dünyası, bir mana âlemi yoktur. Taklitçi ancak başarısız filozof ölümünde de ironik bir manzara arz etmektedir. Anlamsız hayata anlam vermemek adına, felsefe alanında yazacak bir

⁵⁵ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, çev., (İstanbul: Can Yayınları, 2019) 21.

⁵⁶ Camus, *Sisifos Söyleni*, 23-24.

şeyinin olmadığını söylediği gibi anlamsız hayatı sonlandırmak için tetiği çekmiştir; bu anlamı hiç aramamış olsa bile.

Camus “kendileri için, bir yaşama nedeni olan düşünceler ya da düşler uğruna ölüme giden”ler gördüğünü söyler. Bu da akla Kierkegaard’ın etik evresi için örnek verilen Sokrates’i getirir. Antik çağın bu büyük filozofu inandığı değerleri ifade etmeden yaşamaktansa bu uğurda ölmeyi tercih etti. Nitekim “Yaşamak, sadece nefes almaktan ibaret değildir; yaşamak hayatta etkin biçimde değer bulmak anlamındadır.”⁵⁷ es-Sadriyye filozofu Abdurrahman anlatılan tarzda bir yaşam sürmediği gibi ölümü de bir ideolojiden yoksundur.

Ali Bedir Arap toplumunun girdiği bütün savaşları kaybettiğini, kültürel mücadeleye ise hiç gir/e/mediğini ifade etmiştir.⁵⁸ Roman kahramanı Abdurrahman’ın hayatı, entelektüel eylemleri ve ölümü de bu sosyal ve siyasi sorunlardan kurtulamamış coğrafyanın verimsiz kültür hamlelerinin sembolik boyutta bir ifadesidir.

⁵⁷ Düşünbil Portal “Stoacılık ve Varoluşçuluk: Bir kahve daha mı içsem yoksa kendimi mi öldürsem?” Düşünbil (Erişim 3 Ocak 2021).

⁵⁸ Alghad Tv, “Ali Bedr...”.

SONUÇ

Ali Bedir ilk romanı olan *Baba Sartre*'da, daha sonra başka romanlarında da yapacağı gibi içinde yaşadığı toplumu kültürel yönden eleştiriye tabi tutar; yaşanan bozulmaları, siyasi istikrarsızlıklarla hep karşılaşmış insanın bir türlü durulmamış düşünce dünyasını betimler. Öykü, senaryo, gezi yazısı kaleme almasının dışında şair de olan yazar ironi, metinlerarasılık, hiciv gibi öğeleri çokça kullanarak gerçekleşmemiş bir “büyük Arap dünyası” hayalini adı geçen romanında etkileyici bir biçimde ortaya koyar; kendinden önceki nesille yüzleşir.

Baba Sartre'ın başkişisi gittiği Avrupa ülkesinde tahsilini tamamlayamadan dönmüş, diploma ve eğitilmiş bir zihin yerine çoğu akranının yaptığı gibi Avrupalı bir eş getirmiştir. Onun filozofluğu Sartre'in kuzeniyle(!) evlenmiş olmak, “bulantı”sı sarhoşluk ve haz, kendini oluşturmak için ortaya koyduğu eylem eylemsizliktir. Abdurrahman'ın iştihakla(!) felsefe yapmak üzere ülkesine dönmesi, tıpkı gerçekten o dönemde yaşamış, Avrupa'da eğitim görmüş ya da Avrupa felsefesinden etkilenmiş Arap yazar ve entelektüellerin ülkelerinin gelişimine yönelik çabaları gibi sonuçsuz kalmıştır. Romanda Abdurrahman'ın Bağdat'ı Arap varoluşçuluğunun başkenti yapma planları boşa çıkmış, gerçekte ise Arap dünyası o arzulanmış özerkliği, özgüveni ve başat kültürel konumu elde edememiş gözükmektedir. Siyasi boyunduruktan şeklen kurtulan coğrafya kültürel zincirlerini kıramamış, küllerinden doğamamıştır.

KAYNAKLAR

- Afzali, Ali - Gandomi, Narges. "Melâmihi mâ ba'de'l-Hadâseti fî Rivâyeti Mesâbihu Ūruşalim li-Ali Bedr". *Mecelletü Âdâbi'l-Müstensiriyye*, (Aralık 2019) 85.
- Alderson, A. D., - İz, Fahir. *The Concise Oxford Turkish Dictionary*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2003.
- Ayverdi, İlhan. *Kubbealti Lugati*. İstanbul: Kubbealti Neşriyat, 1. Basım, 2008.
- Bedevî, Abdurrahman. *Sîretü Hayâfî*. 1. Cilt, Beyrut: Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirase ve'n-Neşr, 2000.
- Bedir, Ali. *Bâbâ Sartre*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, 3. Basım, 2009.
- Braidwood, Alistair. *Iain Banks, James Kelman and the art of engagement: an application of Jean Paul Sartre's theories of literature and existentialism to two modern Scottish novelists*, Glasgow: University of Glasgow, Department of Scottish Literature School of Critical Studies, Doktora Tezi, 2011.
- Camus, Albert. *Sisifos Söyleni*. çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Can Yayınları, 2019.
- Çelebi, Vedat. "Jean Paul Sartre'in Varoluşçuluk Düşüncesi". *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 4/2, (Aralık 2014), 63-76.
- Di-Capua, Yoav. "Arab Existentialism: An Invisible Chapter in the Intellectual History of Decolonization". *The American Historical Review*, 4/117, (2012), 1061–1091.
- Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*. 2. Cilt . İstanbul: Şamil Yayınevi, 1988.
- es-Seyyâb, Bedir Şâkir. "El-İltizâm ve'l-Lâ İltizâm fî'l-Edebi'l-Arabiyyi'l-Hadîs". *el-Fikr* 3, (Aralık 1961) 72-84.
- Gürsoy, Kenan. *J. P. Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 1. Basım, 1987.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin. "Arap Birliği". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/325. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Justice, Igbokwe. "An Exposition of Jean Paul Sartre's Book: *The Nausea*", *20th Century Philosophy Term Paper*, 622-641. Ibadan, Samonda, Nijerya: Dominican Institute of Philosophy and Theology (Mayıs 2017).
- Karabela, Nevin, - Ekşi, "Arap Edebiyatında Tarihî Romanın Ortaya Çıkışında

- Feyzettin. Milliyetçilik Düşüncesinin Etkisi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/22 (2015), 185-202.
- Kaya, Nihan. *Fildişi Kuyu*. İstanbul: İthaki Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Magill, Frank. *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.
- Ritter, Joachim. *Varoluş Felsefesi Üzerine*. çev. Hüseyin Batuhan. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1954.
- Sartre, Jean Paul. *Varoluşçuluk*. çev. Asım Bezirci. İstanbul: Say Yayınları, 8. Basım, 1990.
- Sartre, Jean Paul. *Varlık ve Hiçlik: Fenomonolojik Ontoloji Denemesi*. çev. Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen. İstanbul: İthaki Yayınları, 8. Basım, 2009.
- Sartre, Jean Paul. *Edebiyat Nedir?* çev. Orçun Türkay. İstanbul: Can Yayınları. 8. Basım, 2017.
- Sartre, Jean Paul. *Edebiyat Nedir?* çev. Bertan Onaran. İstanbul: Payel Yayınevi, 1982.
- Somuncuoğlu, Ecehan. "On Dokuzuncu Yüzyılda Nahda Hareketi: Modern Arap Düşüncesinin Oluşumu, Kapsamı ve Sınırları". *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3/1 (Mart 2015), 103-120.
- Spanos, Adam. "Mediating "İltizâm": The Discourse on Translation in the Early Years of "al-Ādāb"". *Alif: Journal of Comparative Poetics*, 37 (2017), 110-139.
- Tosun, Necip. *Doğu'nun Hikâye Kuramı*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları. 2. Basım, 2017.
- Wolken, David J. "Toward a Pedagogy of the Absurd: Constitutive Ambiguity, Tension, and the Postmodern Academy". *Journal of Inquiry & Action in Education*, 1/7 (2016), 64-79.
- Zaid, Fahmid. "Jean Paul Sartre: A Tale of Anti-Colonial Struggle". *Social Science Review The Dhaka University Studies*, 35/1 (Haziran 2018), 165-174.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

“Arap Birliği”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim: 23 Aralık 2021.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/arap-birligi>

2Baghdad “Makâzîn maa'r-Ravâî'l-Irâqî Ali Bedr”. *Youtube* Erişim 27 Şubat 2022.
<https://www.youtube.com/watch?v=7BUTxAFox5E&t=735s>

Abwâb “Muhammed Abdulvehhâb el-Huseynî. (2018). Rivâyetu Ali Bedr el-Kezzâbûne Yahsulûne alâ Külli Şey': Rivâyetu'l-Lâciîne'l-Mühemmeşine fî Ūrubbâ”. Erişim 28 Şubat 2022. bit.ly/3IHkwPe

Academia “Jean Paul Sartre: Engaged Literature and Existential Philosophy”. Erişim 10 Ocak 2020.
https://www.academia.edu/11511116/Jean_Paul_Sartre_Engaged_Literature_and_Existential_Philosophy

Academia “Varoluşçuluk ve Saçma: Kazuo Ishiguro”. Erişim 21 Aralık 2021.
https://www.academia.edu/39809460/Varolusculuk_ve_Sacma_Kazuo_Ishiguro

Ahewar. “İnhiyâru'l-Aristokratiyye fî Rivâyeti -Şitâu'l-Âile- Ali Bedr” Erişim 27 Aralık 2021.
<https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=633085>

al-Akhbar “Ali Bedr Yudîu Mesâbihu Ūruşalîm ve Yahtariu't-Târîh”. Erişim 18 Kasım 2021
https://al-akhbar.com/Culture_People/204451

al-Arab “Âzifu'l-Ğuyûm” Hikâyetu Mûsîqî Hârib min Cehîmi İrâq”. Erişim 10 Şubat 2022
bit.ly/3qFWY7f

Alghad “Bedr: 'Mesâbihu Uruşalim Tefdahu Esâtîr İ'temedet Tekmîme'l-Hasmi ve İskâtihi bî'l-Kuvve”. Erişim 27 Aralık 2021. bit.ly/36zQwYx

Alghad TV “Ali Bedr.. er-Ravâî'l-Irâkî | Bernâmeec Beyt Yâsîn”. *Youtube*. Erişim 29 Ocak 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=F1uaJ5mXX6Q&t=72s>

al-Jazeera “er-Ravâî Ali Bedr: Edebu'l-Menfâ fî Ma'zaq”. Erişim 28 Şubat 2022
bit.ly/3usgbul

All About Philosophy, “Existentialism”. Erişim 30 Temmuz 2020.
<https://www.allaboutphilosophy.org/existentialism.htm>

Al-Mayadeen “Hârisü't-Tibğ, el-Mûsîkâr Maktûlen fî Selâsi Şahsiyyât”. Erişim
bit.ly/3LhxXqL

Al-Quds “Sahab, ve Nisâ, ve Kâtib Mağmûr li-Ali Bedr”. Erişim 26 Şubat 2022.
bit.ly/3qFHekB

an-Nahar “el-Kezzâbûne Yahsulûne alâ Külli Şey' li-Ali Bedr: Mufârakât alâ Ardin Zelika”. Erişim 27 Aralık 2021. bit.ly/3LfVBJ5

Arabic Fiction "Hârisü't-Tibğ". Erişim 12 Aralık 2021 bit.ly/3lJuBLI

Arabic Fiction "Mulûku'r-Rimâl". Erişim 26 Şubat 2022.
<https://www.arabicfiction.org/en/node/437>

Art-izan "Ortadoğu Tarihi, 2. Bölüm: 1939-1967, Klasik Sömürgeciliğin Bölgeden Çekilişi, Yükselen Arap Milliyetçiliği". Erişim 25 Nisan 2021. <https://www.art-izan.org/artizan-arsivi/ortadogu-tarihi-2-bolum-1939-1967-klasik-somurgeciligin-bolgeden-cekilisi-yukselen-arap-milliyetciligi/>

Bigthink "God's Answer to Nietzsche, the Philosophy of Søren Kierkegaard". Erişim 9 Aralık 2021. <https://bigthink.com/thinking/gods-answer-to-nietzsche-the-philosophy-of-soren-kierkegaard/>

Birikim Dergisi "Sanatçının Fil Dişi Kulesi ve Kozmos". Erişim 11 Ocak 2022
<https://birikimdergisi.com/guncel/8948/sanatinin-fil-disi-kulesi-ve-kozmos>

Bookbank "Ali Bader – The infidel woman". Erişim 29 Kasım 2021.
<http://www.bookbank.it/shop/libri-in-arabo/ali-bader-the-infidel-woman/>

Britannica "art for art's sake". Erişim 11 Eylül 2020. <https://www.britannica.com/topic/art-for-arts-sake>

Britannica "littérature engagée". Erişim 10 Ağustos 2020.
<https://www.britannica.com/art/litterature-engagee>

Britannica "Søren Kierkegaard". Erişim 4 Aralık 2021.
<https://www.britannica.com/biography/Soren-Kierkegaard>

Cambridge Dictionary "commitment". Erişim 9 Kasım 2021. bit.ly/3r0zJoP

Cleary, S. C., & Pigliucci, M. (2017, 11 27). Stoacılık ve Varoluşçuluk: Bir kahve daha mı içsem yoksa kendimi mi öldürsem? Erişim 1 Mart 2021. <https://dusunbil.com/stoacilik-ve-varolusculuk-bir-kahve-daha-mi-icsem-yoksa-kendimi-mi-oldursem/>

Dalspace "Jean-Paul Sartre: A Portrait". Erişim 9 Aralık 2021.
https://dalspace.library.dal.ca/bitstream/handle/10222/59003/dalrev_vol45_iss1_pp78_89.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Düşünbil Portal "Stoacılık ve Varoluşçuluk: Bir kahve daha mı içsem yoksa kendimi mi öldürsem?". Erişim 3 Ocak 2021. <https://dusunbil.com/stoacilik-ve-varolusculuk-bir-kahve-daha-mi-icsem-yoksa-kendimi-mi-oldursem/>

Elaph "Hafletü'l-Katele... İstizkâr li-Mesâibi'l-Harbi ve me'rtekebehu's-Siyâseh". Erişim 12 Aralık 2021. <https://elaph.com/Web/Culture/2019/03/1243696.html>

el-Yevmu's-Sâbi' "Kâtib Irâkî Yervî Kasasa'n-Necât" Erişim 29 Ocak 2022. bit.ly/3JKRLCy

ERÜ Edebiyat Fakültesi "Düşüncenin İzinde XXIX: J.P.Sartre Prof.Dr. Kenan GÜRSOY". *YouTube* Erişim 12 Ocak 2022.

<https://www.youtube.com/watch?v=77UWsQIBs8Q&t=4785s>

E-skop "Sanatın Özerkliği Üzerine". Erişim 14 Şubat 2021. https://www.e-skop.com/skopbulten/cagdas-estetik-sanatin-ozerkligi-uzerine/3170#_ednref1

Foulabook “el-Kâfira”. Erişim 27 Aralık 2021. bit.ly/3NofjiX

Foulabook “er-Rakd Verâe’z-Ziâb” Erişim 22 Aralık 2021 bit.ly/3LIVVRZ

Foulabook “Esâtizetü’l-Vehm”. Erişim 18 Aralık 2021 bit.ly/3qELnoR

Foulabook “Hârisü’t-Tibğ”. Erişim 12 Aralık 2021 bit.ly/3qzccqSH

Foulabook “Şitâu’l-Âile”. Erişim 18 Şubat 2022. bit.ly/36uyabu

Gerçek Edebiyat “Les Temps Modernes’i sunuş yazısı / Jean-Paul Sartre”. Erişim 12 Ocak 2022. <https://gercekedebiyat.com/arsiv/les-temps-modernes-i-sunus-yazisi-jean-paul-sartre>

Gürsel Korat "Güdümlü Edebiyatın Yeni Özellikleri". Erişim 18 Ağustos 2021. <http://www.gurselkorat.com/2014/01/gudumlu-edebiyatin-yeni-ozellikleri.html>

Internet Encyclopedia of Philosophy “Jean Paul Sartre: Existentialism”. Erişim 7 Aralık 2021. <https://iep.utm.edu/sartre-ex/>

İssabramil “Ümsiyye Mea’l-Edîbi’l-İrâkî Ali Bedr” Erişim 18 Aralık 2021. <https://l24.im/keW1x>

İssabramil, “A talk with ‘Alî Bader””. Erişim 18 Aralık 2021. bit.ly/3IFBzBd

Katara Novels “Ali Bedr”. Erişim 29 Kasım 2021. bit.ly/3E5nIU5

Kotobati “Harâitu Muntasafi’l-Leyl”. Erişim 19 Şubat 2022. bit.ly/3uurT7x

Kotobati “Rivâye et-Tarîk ilâ Tellî’l-Mutrân”. Erişim 29 Ocak 2022. bit.ly/3qDd5mbpdf

Kotobati “Rivâye Mülûku’r-Rimâl”. Erişim 26 Şubat 2022. bit.ly/3tHDX6l

Literariness “Postmodernism”. Erişim 30 Mart 2021. <https://literariness.org/2016/03/31/postmodernism/>

Maspero Zaman “Necmuke’l-Mufaddal: Şemsu’l-Ma’rife Tâhâ Huseyn Vesta Nucûmi’l-Fikri ve’l-Edeb”. *YouTube* Erişim 19 Ağustos 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=gK-e4LUFtok&t=435s>

Necip Tosun “Gabriel García Márquez: Büyülü Gerçekçilik”. Erişim 19 Ağustos 2021. <http://www.neciptosun.com/YaziAyrinti.asp?SAYFA=7&ID=61>

New World Encyclopedia “Jean-Paul Sartre”. Erişim 7 Aralık 2021. https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Jean-Paul_Sartre

Pandora – Felsefe “Jean-Paul Sartre - Zeynep Direk İle Felsefe Vakti”. *Youtube* Erişim 13 Ocak 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=6HUYWe0orLw>

Qantara “Ali Bader and "Al-Kafira" When Fatima became Sophie”. Erişim 29 Kasım 2021. <https://en.qantara.de/content/ali-bader-and-al-kafira-when-fatima-became-sophie>

Rai al-Youm “Es’ad Abdallah Abdali: Gaws fî Rivâye Sahab ve Nisâ ve Kâtib Mağmûr”. Erişim 26 Şubat 2022. bit.ly/3ullyu4

Routledge Encyclopedia of Modernism “Shi’r”. Erişim 26 Aralık 2020.

<https://www.rem.routledge.com/articles/shir>

Sahafî “er-Rakd Verâe’z-Ziâb’ RivâyetuhuEl-Cedîde... Ali Bedr Yafdahu Esrâra’s-Sevrati’l-Irâqiyye” Erişim 26 Şubat 2022. bit.ly/3Dbs7od

Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive “Existentialist Aesthetics”. Erişim 15 Şubat 2021. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/aesthetics-existentialist/>

Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive “Søren Kierkegaard”. Erişim 5 Aralık 2021. <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/kierkegaard/>

Static1 “Translation of al-Sayyab on Commitment” Erişim 17 Nisan 2021. <https://static1.squarespace.com/static/57def94bebbd1a8e834fcf59/t/5bd88c62e2c483784a736e75/1540918375179/Translation+of+al-Sayyab+on+Commitment.pdf>

Strange Horizons “This Radical Uncertainty Concerning The Future”: A Roundtable On “Iraq +100” And Arabic SF”. Erişim 17 Eylül 2021. <http://strangehorizons.com/non-fiction/articles/this-radical-uncertainty-concerning-the-future-a-roundtable-on-iraq-100-and-arabic-sf/>

The Dartmouth Apologia “Kierkegaard on God and the Origins of Existentialism”. Erişim 6 Aralık 2021. <https://www.dartmouthapologia.org/kierkegaard-on-god-and-the-origins-of-existentialism/>

The Maydan “Yoav Di-Capua, No Exit: Arab Existentialism, Jean-Paul Sartre & Decolonization”. Erişim 27 Aralık 2020. <https://themaydan.com/2018/10/book-review-yoav-di-capua-no-exit-arab-existentialism-jean-paul-sartre-decolonization-reviewed-harald-viersen/>

The Tanjara “Arab authors at Suhbbak Festival probe Writing Against the Grain”. Erişim 20 Aralık 2021. <http://thetanjara.blogspot.com/2017/>

Trafo “A Conversation on the Arab Sartre, Existentialism and Decolonization”. Erişim 23 Aralık 2020. <https://trafo.hypotheses.org/9996>

Vikipedi, Özgür Ansiklopedi “Goncourt Akademisi Edebiyat Ödülü”. Erişim 6 Şubat 2022. bit.ly/36HVjHc

Wikipedia “el-Velîmetü’l-Âriye”. Erişim 31 Ekim 2021. bit.ly/3IJtnQC

Wikipedia, The Free Encyclopedia “Booker Prize”. Erişim 2 Şubat 2022 https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Booker_Prize&oldid=1068114646